

Diskriminace ve stáří

Bc. Renata Brunnerová

Diplomová práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Bc. Renata Brunnerová**
Osobní číslo: **H138151**
Studijní program: **N7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Diskriminace ve stáří**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky a pravidel společenskovo-vedního výzkumu. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím diplomové práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena:

- na rozbor pojmu diskriminace;
- na hledání odpovědi co je stáří, jak bylo chápáno dříve a jak v současnosti;
- na možnosti života starší generace neproduktivního věku v naší společnosti;
- na využití sociální pedagogiky v prevenci diskriminace ve stáří.

Součástí práce bude kvalitativní výzkum seniorů žijících osaměle nebo v rodině. Cílem bude zjištění, zda se cítí být starší generace diskriminována a jakým způsobem.

Rozsah diplomové práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

HENZLER, H. a Spath, L. **Soužití generací**. Praha: Wolters Kluwer, 2013.

KELLER, J. **Nová sociální rizika**. Praha: SLON, 2011.

MUHLPACHR, P. **Schola gerontologica**. Brno: MU, 2005.

PACOVSKÝ, V. **O stárnutí a stáří**. Praha: Avicenum, 1990.

RABUŠIC, L. **O postavení seniorů v České republice**. Olomouc: UP, 1999.

RABUŠIC, L. **Česká společnost a seniori**. Brno: MU, 1997.

Další literatura bude obsažena v Projektu diplomové práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí diplomové práce:

Mgr. Halka Prašilová, Ph.D.

Institut mezioborových studií

Datum zadání diplomové práce:

4. listopadu 2014

Termín odevzdání diplomové práce:

31. března 2015

V Brně dne 4. listopadu 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miroslav Józl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním diplomové práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že diplomová práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk diplomové práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užit své dílo – diplomovou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen přípouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejích skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování diplomové práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky diplomové práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem diplomové práce jakýkoliv softwarový produkt, považuji se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na diplomové práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spolunátor.
- že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně 15.11.2015

RENATA BRUNNEROVÁ

Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Diplomová práce se zabývá diskriminací seniorů ve věkové skupině 70 a více let. Je rozdělena na část teoretickou a praktickou.

Teoretická část rozebírá pojmy jako je diskriminace, stárnutí a stáří v životě člověka, sociální aspekty, vliv společnosti na život starší populace, demografické proměny a potřebu řešit nežádoucí patologický prvek, jakým diskriminace bezesporu je.

Praktická část, je na základě výzkumného šetření, zaměřena na seniory žijící v jejich přirozeném prostředí, a to buď osamoceně, nebo v domácnostech se svými příbuznými. Pokouší se zjistit, jestli senioři pocítují diskriminaci, jak dokáží diskriminaci čelit a jakým způsobem se tato promítá do jejich společenského života.

Klíčová slova: stáří, stárnutí, senior, diskriminace, ageismus, postoj, předsudek, společnost, stereotyp.

ABSTRACT

This thesis deals with discrimination against older people in the age group of 70 years or more. It is divided into theoretical and empirical part.

The theoretical part discusses concepts such as discrimination, aging and old age in human life, social aspect, the impact on the lives of the elderly populations, demographic changes and the need to look a solution for this pathological element, which discrimination undoubtedly is.

The empirical part is based on research, focused on seniors living alone in their own natural environment or with their relatives.

Keywords: elderly, aging, senior, discrimination, ageism, attitude, prejudice, society, stereotype.

Děkuji paní Mgr. Halce Prášilové, Ph.D. za metodickou pomoc, připomínky a lidský přístup při zpracování diplomové práce.

Děkuji panu Bc. Josefu Matouškovi za technickou pomoc a ochotu.

Motto:

„Stáří se nevysmívej – vždyť k němu směřuješ.“

(Menandros, Athény, 342 př .n. l. – 291 n. l.)

Prohlašuji, že odevzdaná verze diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 Diskriminace.....	11
1.1 Nová paradigmata a věková nerovnost.....	13
1.2 Rizika života seniorů	15
1.3 Sociální práce a sociální pedagogika.....	17
2 STÁŘÍ.....	22
2.1 Teorie stárnutí a stáří	22
2.2 Stárnutí české populace	25
2.3 Ekonomické, sociální a rodinné souvislosti stárnutí	27
2.4 Stáří jako sociální konstrukt	30
3 POSTAVENÍ SENIORA VE SPOLEČNOSTI.....	32
3.1 Domácí násilí.....	32
3.2 Psychické a fyzické změny u seniorů	34
3.3 Integrace ve stáří.....	35
3.4 Autonomie seniorů ve vztahu k sociální podpoře a pomoci.....	37
3.5 Demografická panika.....	39
PRAKTICKÁ ČÁST	44
4 Diskriminace ve stáří	45
4.1 Uvedení do výzkumného šetření	45
4.2 Metody výzkumu, stanovení výzkumných otázek, cíl výzkumu	45
4.3 Výzkumný vzorek	46
5 ANALÝZA A INTERPRETACE dat.....	74
5.1 Výběr respondentů, vedení rozhovorů	74
5.2 Vyhodnocení výzkumných otázek	74
Závěr	76
Seznam použité literatury	79
Seznam použitých symbolů a zkratek.....	83
Seznam tabulek	84

ÚVOD

Stárnutí a stáří – etapy života, nad kterými se dříve či později začne zamýšlet každý z nás. Stáří není nemoc, je vyústěním celoživotní dráhy každého živého organismu na planetě Zemi. Stáří se v dnešní době stává fenoménem, promítajícím se do celospolečenského dění. Nese s sebou škálu sociálních a ekonomických jevů, které ne vždy dokáže společnost efektivně a hlavně spravedlivě vyřešit. Postoje mladých lidí, kult vyznávající dravost, mládí a krásu, se již v zásadě neslučují s postavením seniora a jeho právem na důstojný život v postproduktivním věku. Starší člověk je vnímán jako přítěž s ekonomickými důsledky pro společnost a ne jako přínos pro všechny aspekty dění, hodnot a zkušeností, které jsou nezastupitelné a nedělitelné v sociální oblasti života lidstva.

Multimediální svět nám denně předkládá příběhy seniorů, kteří byli okradeni, oklamáni, nebo diskriminováni. Vzhledem k většinové netečnosti a opomíjení lidí, kteří již nejsou schopni vzhledem ke svému věku i zdravotnímu stavu, produkovat nadhodnoty, je alarmující fakt, jakými způsoby mladší generace dokáže tu starší diskriminovat.

Hlavním cílem diplomové práce je zjistit zda se senioři cítí být diskriminováni. Pokud ano, jak diskriminaci prožívají, jakým způsobem jim ovlivňuje život ve stáří. Druhým cílem je zjištění rozdílu v chápání diskriminace u žen a mužů. Třetím cílem stanoveným v diplomové práci je zjištění, jak senior hodnotí pomoc rodiny a příbuzných v boji proti diskriminačnímu chování vůči své osobě.

Formálně je práce rozdělena na část teoretickou a praktickou.

V teoretické části vysvětlujeme základní pojmy, objevující se v odborné literatuře. Patří sem: definice stáří, stárnutí, diskriminace, zneužívání starých lidí, projevy ageismu ve společnosti a mnoho jiných. Také se pokusí nahlédnout na problematiku začlenění starších osob do života společnosti, právní ochranu a pomoc seniorům v jejich životě.

V praktické části diplomové práce se orientujeme na seniory 70 a více let, žijících ve svém přirozeném prostředí. To znamená v domácím prostředí, buď samostatně, anebo s rodinou. Polostrukturovaný rozhovor, vedený formou otázek a také samotným vyprávěním člověka, se snaží dopátrat, má-li senior osobní zkušenost se znevýhodněním.

Senior, který si uvědomuje úskalí života, má za sebou plodný a naplněný produktivní život, je pravděpodobně dobře připravený na aktivní proces stárnutí. Pokud a dokud je člověk zdravý má vždy šanci najít východisko z jakékoliv těžké situace i ve stáří.

Člověk nemocný, psychicky či fyzicky, se jen těžce ubrání nějaké formě diskriminace. A v této fázi by měla nastoupit účinná a samozřejmá pomoc nejen okolí, ale i celé společnosti.

Účinná pomoc je nejen problémem solidarity, citů a empatie, ale důvodem k přežití lidstva. Každý se postupem času, pokud nezemře mladý, dostane do seniorské skupiny a bude čelit stejným problémům, jako dnešní starší generace. To si v dnešní době nikdo mladý zřejmě neuvědomuje a neřeší. Bylo by dobré vrátit do našich životů společné soužití všech věkových kategorií. Každá generace je sociálně, kulturně i emociálně nezastupitelná v životě jakékoliv společnosti.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 DISKRIMINACE

Pojem „diskriminace“ má v právní teorii celou řadu definic. Veřejný ochránce práv v naší zemi diskriminaci vymezuje takto: „*Diskriminace rovná se – odlišné, právem zakázané zacházení s lidmi ve vymezených srovnatelných situacích na základě různé rasy, etnického původu, národnosti, pohlaví, sexuální orientace, věku, zdravotního postižení, víry, náboženského vyznání a světového názoru.*“ (Veřejný ochránce práv “*Diskriminace* /online www.ochrance.cz/diskriminace/)

Význam slova diskriminace nelze chápat absolutně, ale relativně, protože za diskriminaci nelze považovat jakýkoliv rozdíl v právech a povinnostech objektů práva, ale jen ty rozdíly, které jsou neodůvodněné. Z tohoto důvodu nelze chápat izolovaně pouze jednání, ale i jeho výsledek. Diskriminace je složena z několika částí. Jako první je kategorizace, na jejímž základě je člověk přiřazen k nějaké sociální skupině. Jako druhá je stereotypizace, která přisuzuje skupině určité negativní vlastnosti, tedy ji zahrnuje svými předsudky. Předsudek vede k negativnímu postoji okolí a projevuje se rozdílným nebo nerovným zacházením se sociální skupinou. Může následovat vyloučení k různým oblastem společenského života majority, odepření lidských práv a ke snižování lidské důstojnosti. Právo, jak české, tak komunitární, vychází z pojetí rovnosti relativní. To znamená rozlišení pojmu rovnost – nerovnost. Právo má garantovat rovné zacházení, diskriminace je protikladem rovnosti. (Bouda, 2011, s. 13,14)

V seniorské generaci je možné vysledovat tzv. „špatné zacházení.“ Je to diskriminační chování, které se vyskytuje v rodinách, ve kterých senioři žijí. Mezi ně můžeme zařadit:

- tělesné týrání seniora, vědomé způsobení fyzické bolesti nebo naprosto bezdůvodné omezování jeho pohybu,
- materiální a finanční zneužívání, převody majetku s psychickým nátlakem na seniora, odebrání důchodu, zvýšený zájem o jeho hmotné statky,
- zanedbávání jinou osobou, která není ochotná nebo schopná se o seniora postarat,
- osobní zanedbávání péče o sebe sama, senior je dehydrovaný, hladový, nepečuje o vlastní hygienu,
- týrání emocionální, senior je ohrožován odloučením, hrozbami, sekýrováním, obavami,

- zneužívání a týrání, senior je izolován od okolního světa, nemá přístup k rodině, financím, nemůže sám ven, pokud má patrná zranění, navštěvuje více lékařů a ze strachu tvrdí, že si je způsobil sám. (Tošnerová, 2002, s. 12-15)

Existuje v naší společnosti věková diskriminace?

„Ve smyslu naší definice věkové diskriminace jako behaviorální složky ageismu, tedy participovaného věkově diferencujícího chování, které je funkcí negativních postojů ke stáří a jiným věkově definovaným skupinám, můžeme pro českou společnost odpovědět kladně. Lidé ji osobně zažívají a reflektují v různých oblastech sociálního života. Někdy toto chování pramení z osvojených stereotypů, jindy je projevem nastavení sociálních struktur a institucí.“ (www.ageismus.cz, 2.1.15 19.40 hod)

Diskriminace přímá a nepřímá

Přímá diskriminace označuje jednání, nebo opomenutí v jednání, kdy je ve srovnatelné situaci jednáno s určitou osobou nebo skupinou osob, méně příznivě, než s jinými osobami či skupinami. Toto jednání nelze věcně odůvodnit legitimitou, nemá podporu v zákoně a má ryze individuální charakter.

Diskriminace nepřímá se navenek tváří neutrálně, ve své praxi či zvyklosti znevýhodňuje členy určité sociální skupiny. Rozlišuje jiná hlediska, může jednat v souladu s obecnou normou, ale ve své skutečnosti je obsah normy tak široký, že pro určitou skupinu může působit tvrději a nepříznivě.

Rovnost můžeme označit několika způsoby. Absolutní pojetí bere rovnost jako nejvyšší hodnotu, ta má být dosažena a poměřována v základních lidských právech. Relativní pojetí oproti tomu nepovažuje jakoukoliv nerovnost nebo snad rozlišování za diskriminační, pouze to jednání, které dosahuje určité intenzity a které nelze objektivně zdůvodnit.

Rovnost formální vychází v právním řádu z premisy „že se stejným je zacházeno stejně a s odlišným odlišně.“ To značí nezohledňování jiné vlastnosti, než ty, podle kterých je subjekt zařazen do určité kategorie práva.

Rovnost materiální se snaží usilovat o rovnost de iure i de facto. Bere do úvahy nejen odlišné vlastnosti jedince, ale i dosah rovnosti příležitostí a výsledků. Této rovnosti nelze dosáhnout při jiných startovacích pozicích jednotlivce, a proto je nutné zohlednit v právním řádu rozdílné vlastnosti a umožnit přístup například ke službám, vzdělání, práci. (Bouda, 2011, s. 14-25)

Novým sociálním rizikem se jeví také skutečnost, že člověk ač celý život pracoval a platil si na penzi, může v bídě zestárnout i zemřít. Náklady na jeho živobytí mu penze v málokterém případě stačí pokrýt. Starší generace neměla možnost ze svých příjmů jakkoliv spořit a zhodnocovat peníze, pokud jí vůbec v koloběhu pracovního života nějaké zbyly. (Keller, 2011, s. 15)

1.1 Nová paradigmatata a věková nerovnost

„Ageismus a věková diskriminace jsou jednou z řady nerovností v současných společnostech.“ (Vidovičová, 2008, str. 157)

Podle britského výzkumu, zaměřeného na diskriminaci, je na první příčce diskriminace věková, následuje podle pohlaví, zdravotního stavu, náboženského cítění, etnicity a sexuální orientace. Věkové skupiny od 50 ti do 80 let výrazně pocítují diskriminaci věkovou. (Vidovičová, 2008, s. 159-162)

Věkové diskriminace je v naší společnosti čím dál tím víc, liší se podle oblastí, podle stavu na trhu práce a podle ekonomické síly státu.

Dlouhodobá sledování seniorů potvrdila několik významných atributů, které jsou důležité pro předcházení diskriminace:

- nestránit se lidí, neuzavírat se do svého světa, snažit se neustále vyhledávat nové kontakty, zapomenout na pocity křivdy a ublížení, smířit se s lidmi ve svém okolí,
- prohlubovat a nacházet zájmy, na které v dřívějších letech nebyl čas a nepodléhat skepsi, že už je pozdě na uspokojivý život,
- stále mít snahu učit se novým věcem, zdokonalovat staré vědomosti, mít vůli a touhu po nových skutečnostech, obohatit život a dát mu nový rozměr,
- pečovat o vzhled, zdraví, tělesný a duševní rozvoj spolu s aktivním přístupem ke zdravému životnímu stylu, včetně pohybových aktivit,
- naučit se psychicky zklidnit, používat relaxační techniky ve svém denním režimu,
- minimalizovat promarněný čas pasivitou, chmurnou náladou a rozladěním,
- pomáhat rodině v rámci svých možností a schopností s ohledem na jejich požadavky a zároveň s potřebou svého vlastního aktivního volna,

- chodit do přírody, za kulturou, cestovat, pracovat na své zahradě, dočasně docházet do zaměstnání, nestránit se generačně jiných lidí. (Štílec, 2004, s. 130,131)

Stáří a kvalita žití, v této vývojové etapě života člověka, může být velice individuální. Sice platí obecné pravidlo, o klesající kvalitě života, přesto jsou staří lidé schopni neuvěřitelné adaptace na zhoršující se životní situace a udržení si vlastní životní pohody. Přijatelný životní styl souvisí s udržením soběstačnosti a autonomie vzhledem k narůstající fyzické a psychické závislosti. Je potřeba odstranit pocit nechtěnosti, marnosti nebo izolovanosti od sociálních kontaktů z dřívější doby a také mít potřebu vytvoření nových sociálních kontaktů. Osobní význam a sebeúcta musí převládnout nad pocity vlastní nepotřebnosti a nedostatečnosti.

V období pravého stáří, od 75 let a více, přichází velmi mnoho zátěžových situací v životě jednotlivce. Mezi ně bezesporu patří:

- úmrtí partnera nebo dalších blízkých lidí, například vrstevníků, znamenající redukci vlastní sociální sítě, což vede k větší izolovanosti a k pocitu osamělosti člověka,
- zhoršující se zdravotní stav, spojený s úbytkem psychických i fyzických kompetencí ukazuje, že více než polovina seniorů nad 75 rok věku přestává být soběstačnými,
- jistota soukromí a následné vynucení změny životního stylu je spojeno s hospitalizací či přemístěním seniora do ústavní péče, a to znamená obrovskou zátěž na adaptační kompetence.

Jestliže se člověk ve svých vývojových životních etapách více staral o zvládání problémů jakoby globálnějšího charakteru, tak v této seniorské etapě přicházejí problémy se zvládáním života vlastního. Zmenšující se prostor, ve kterém člověk najednou žije, ztráty kompetencí, opakovaný kontakt se smrtí a blízkost vlastního konce života, je prostoupen změnou chápání života, sebe sama a přehodnocením vztahů k lidem. Klidem myslí, se dá nazvat takový stav člověka, kdy se sám a dobrovolně odpoutá od veškerých tlaků okolního světa a nalézá pohodu a vnitřní uspokojení v soukromí a klidu. Postup k moudrosti, pokoře, životní pravdě a uspokojení z vykonaného ve svém životě je největším předpokladem pro zachování zdravého a klidného stáří. Každý jedinec si vytváří svými schopnostmi a možnostmi scénář pro vlastní spokojený život v pozdním stáří. (Vágnerová, 2007, s. 434)

„Velkým problémem pozdního stáří bývá sociální izolovanost a z ní vyplývající osamělost. Pokles soběstačnosti vede ke zvýšení závislosti na jiných lidech a leckdy i k vynucené změně života. Umístění do instituce představuje specifickou zátěž, jejíž zvládnutí určitou dobu trvá. Očekávání smrti a představa umírání je velmi významným tématem pozdního stáří, i když jde nejčastěji o strach z dlouhého a subjektivně neúčelného utrpení. Hledání smyslu smrti je stejně náročné jako hledání smyslu života.“ (Vágnerová, 2007, s. 435)

1.2 Rizika života seniorů

Populace seniorů je velmi heterogenní a vykazuje některé charakteristické prvky. Jde o osobnostní a vlohové rysy, různý rozvoj těchto vloh během mládí a středního věku, chorobné změny organismu, hodnotový systém, události, zkušenosti, návyky, životní názor, expektaci, aspiraci a sociálně ekonomické zázemí. Přestože mají starší lidé mnoho rysů společných, právě tak se i vzájemně liší ve svých potřebách a nárocích.

Mezi největší rizika pro seniorskou populaci patří:

- ekonomické zbídačení, neuspokojení základních lidských potřeb, pauperizace,
- věková diskriminace, ageismus,
- nedobrovolný život mimo společnost, segregace,
- intolerance, tak zvaná generační, spojená s bydlením, pracovní pozicí a příležitostmi,
- předsudky ve společnosti, přeceňování nemocnosti, podezírání,
- podceňování zdravotních potíží a jejich léčení,
- maladaptace na stáří a změnu sociální role,
- osamělost ve stáří, ovdovění, úmrtí dětí,
- ztráta konkurenceschopnosti díky novým technologiím, zhoršení orientace na pracovním trhu, snížená komunikace mezi generacemi,
- onemocnění stařeckými chorobami i vyšší riziko omylu seniora,
- ztráta soběstačnosti a pokles schopnosti řídit vlastní problémy a potíže,
- manipulace od jiných lidí, zvláště v oblasti sociální a zdravotní,
- týrání a zanedbávání ze strany rodiny, blízkých i cizích lidí.

Se stářím, jako antropocentrickým a přírodovědným paradigmatem, se naše století nevyrovnalo. Stáří překročilo svou problematikou rámec osobní a rodinné problematiky a stalo se celospolečenskou výzvou. Skutečnost potřeby formulování nových přístupů, struktur, vzdělávání a pomoci se musí stát nedílnou součástí komplexních programů. (Mühlpachr, 2004, s. 12,13)

„Stáří není choroba, i když je zvýšeným výskytem chorob provázeno, a ztráta soběstačnosti není nezbytným, zákonitým důsledkem stárnutí. Zdravotní a funkční stav seniorů se historicky, generačně zlepšuje a je účelné a smysluplné aktivně usilovat nejen o zabezpečení nemocných a závislých starých osob, ale především o další zlepšování zdravotního a funkčního stavu ve stáří a o prevenci závislosti.“ (Mühlpachr, 2004, s. 13)

Moderní vývojová psychologie zahrnuje psychologické problémy stárnutí a stáří jako heterochronní proces s důrazem na rozdíly duševního stárnutí člověka. V posledních letech stále více zkoumá mezigenerační problémy, sílí ekologické zaměření v mikro, makro systému života jedince a schopnost adaptace na nové požadavky postmoderní společnosti. Osobnostní jedinečnost každého tvora a jeho cesta životem směřující ke stáří musí být respektována. Naproti tomu společnost vyžaduje adaptaci a přizpůsobivost ve stáří. Na otázku zda jsou staří lidé nepřizpůsobiví, protože jsou v zajetí starých návyků, nelze univerzálně odpovědět. Pravdou je, že starý člověk upřednostňuje jistotu, ale mnohé vlastnosti, které přisuzujeme stáří a stárnutí, jsou spíše důsledkem individuálních zvláštností člověka než jeho věku. Zásadou optimální adaptace seniora je pět pé – perspektiva, pružnost, porozumění pro druhé, prozíravost a potěšení. (Kalvach, 1997, s. 66-71)

Starý člověk se svými nejrůznějšími psychickými, zdravotními a sociálními potížemi, má žít především ve své rodině. Je to pro něj domov, jistota, zázemí a společnost. V dřívějších dobách, kdy staří lidé odcházeli na tak zvaný „vejměnek“ zůstávali stále uprostřed dění, denního života a svých blízkých. To znamená, že byli ochráněni před vlivem širšího okolí, měli své každodenní povinnosti, ale i práva a cítili se do poslední chvíle potřebnými. V dnešní době jen málokterá rodina dokáže najít čas i prostředky na celodenní péči o své staroušky. Na řadu přicházejí denní stacionáře, které jsou jednou z lepších forem péče. Pokud se senior vrací každý večer ke své rodině má naplněný den a pocit vlastního domova. V těchto zařízeních je pro staré lidi zajištěno nejen stravování, ale i různá kulturní a rehabilitační péče. V této situaci je spokojenost na obou stranách, mladí jsou rádi, že je o staré během dne postaráno a staří, že se každý den mají kam vracet. Není třeba dodávat,

že péče o starého člověka je velice fyzicky i psychicky namáhavá. Je-li starý člověk nemohoucí, stává se pro rodinu břemenem. V této situaci je morální povinností státu a jeho institucí převést péči na svá bedra. Kulturní vyspělost každého národa se pozná podle toho, jakým způsobem se dokáže postarat a zajistit také péči o staré a nemocné obyvatele.

(Haškovcová, 1999, s. 25)

1.3 Sociální práce a sociální pedagogika

V české společnosti má nejdelší tradici sociální práce. Nakonec vzájemná pomoc a solidarita mezi lidmi provázejí společnost od nepaměti. V rámci sociálních změn na konci 19. století se začala formovat praktická činnost v sociální práci jako vědní disciplína. Byla reakcí na narůstající problémy ve společnosti. Ty se týkaly především chudoby, nezaměstnanosti, zanedbávání výchovy dětí i celých skupin spojených s přeměnou společnosti na tak zvanou moderní. Sociální práce je postavena na solidaritě mezi lidmi, na pomoci znevýhodněným skupinám a jednotlivcům, na sociálním fungování celé společnosti.

Sociální pedagogika má sice daleko menší tradici, ale stejné cíle. Důraz je kladen především na prevenci, výchovu a následné odstraňování špatných podmínek, které by měly vliv na socializaci jedince nebo skupin.

Sociální politika má vytvářet rámec řešení sociálních problémů ve společnosti a snažit se odstraňovat negativní dopady na jednotlivce i celé skupiny obyvatelstva. Cílem jak sociální politiky, tak sociální práce by mělo být vymezení dispozic a sklonů člověka, jeho uplatnění ve společnosti a zařazení do procesu činností potřebných k fungování státu. (Dočkal, 2008 s. 13-15)

Jako realitu, u starších lidí musíme vnímat ztrátu soběstačnosti. V roce 1999 bylo zmapováno v Lékařských listech, že 80% seniorů je soběstačných s pomocí nejbližší rodiny a komunity, ve které žijí. Pomoc v domácnosti potřebovalo asi 13% lidí, 7 až 8% mělo potřebu domácí péče a zbytek starší generace muselo využít péči ústavní.

Zákon č. 108/2006 Sb. nabízí pomoc a podporu ambulantních a terénních pracovníků pro rodiny, opatroující staré osoby. Některé rodiny, ale příspěvky pobírají, chápou je jako finanční přílepkování rodinného rozpočtu a přitom výše uvedených služeb nevyužívají. Tato situace nepřispívá k vyššímu rozvoji sociálních terénních služeb. Přitom budoucnost v péči

o seniory by měla postupovat k co nejdelšímu setrvání v rodinném prostředí s využitím center denního opatrování. Samozřejmě pokud je starý člověk plně odkázán na pomoc jiných, je ústavní péče nutná a neodkladná.

Ideálním prostředím pro dožití nemohoucího seniora se jeví myšlenka ústavu rodinného typu, který by se nacházel v místě bydliště rodinných příslušníků, kteří by byli v kontaktu se svým starouškem.

Ztráta nezávislosti je hlavní hrozbou všech starších lidí. Jejich obavy souvisí s pojmy bezmoci, strachu z odloučení, ponížení, ignorance, ztráty autonomie. Zvláště celoživotně aktivní člověk se obává závislosti na druhých, jejich pomoci a ztráty dobrých vztahů. Obavy ze stáří se každý člověk snaží popřít různými prostředky, zmírnit jeho projevy, zapřít kalendářní věk, protože se člověk vidí uvnitř sama sebe mladší. O zmírnění projevů stáří se snaží tzv. „anti-aging medicína,“ která s rozvojem laboratorní a funkční diagnostiky přichází s ovlivňováním buněčné až subbuněčné úrovně organismu. Zdravý životní styl, bez kouření s dobrými stravovacími návyky a duševní hygienou je ale prvním předpokladem pro udržení si vlastního zdraví. (Tošnerová, 2009, s. 12-16)

Gerontologický institut o.p.s. se v současné době zabývá zejména těmito okruhy:

- zkoumáním témat stáří a stárnutí ve společnosti třetího tisíciletí, která se jeví jako dlouhověká,
- reflexí teoretických a praktických postupů a cílů v péči o seniory,
- vytvářením podmínek pro lepší život staré generace ve veřejném prostoru, argumentováním ve prospěch starých lidí.
- z těchto důvodů a jim podobných se rozvinula iniciativa s názvem „Život 90,“
- zabývá se sociálními službami společně se sociální pedagogikou a aktivní pomocí starým. Mezi její nejdůležitější aktivity patří:
- tísňová péče, nonstop přístupná telefonní linka, jejíž pracovníci pomáhají v krizových situacích života seniora, jako je nevolnost, slabost, strach ze samoty, nervozita, přepadení a zneužívání,
- pečovatelská služba na úrovni doprovodu sociálního pracovníka se seniorem na nákupy, k lékaři, na procházky,

- poradenství v oblasti práv a povinností člověka, hledání možnosti řešení vzniklé nepříznivé sociální situace v životě jedince,
- denní centrum služeb, ve kterém jsou zahrnuty rehabilitační a odlehčovací programy, podpora fyzické a psychické kondice seniora, zapojení do společenského dění, cvičení, jóga, meditace, šití, malování, ruční práce, trénink paměti, keramické kroužky, textilní kurzy a také pomoc při uplatňování práv a pomoc při obstarávání běžných denních činností,
- akademie seniorů, formou přednášek, kurzů, vlastivědných vycházek, kulturních klubů a pěveckých sborů, kde je senior zapojen aktivně do sociálního kolektivu,
- půjčovna kompenzačních pomůcek potřebných k pohybu a práci seniora,
- podpora seniorů ohrožených domácím či jiným násilím. (www.život90.cz dne 21. 2. 2015, 19.15)

Sociální práce je vzájemné setkání pracovníka a klienta. Každý z nich má za sebou určitý příběh, život, kterým je ovlivněn a na jejich vzájemném pochopení závisí celý výsledek podpory a pomoci. Jejich postavení je odlišné, protože klient se nachází v nouzi a sociální pracovník je oproti němu ve výhodě. A proto je na něm ona větší zodpovědnost i nutnost využít všechny svoje znalosti a schopnosti k tomu, aby potřebný člověk dostal takovou pomoc, která by vedla ke zlepšení stávající situace.

Sociální práce má za cíl zamezit sociálnímu vyloučení, nebo alespoň zmírnit jeho důsledky. Pomoc starým lidem zvládnout problémy fungování ve svém sociálním prostředí, zvládnout osobní vztahy, řešit vzniklé nepříznivé situace a připravit podmínky pro uspokojivý život. Starý člověk hůře reaguje na požadavky prostředí, nezvládá řešit problémy, nemá schopnost bránit se okolnímu světu.

Základní paradigmaty sociální práce jsou:

- terapeutické, základním faktorem je nastolení duševního zdraví a pohody klienta, podpora komunikace, psychologická pomoc, udržení stávajících sociálních vztahů,
- reformní, podpora spolupráce a solidarity v rámci určité společenské skupiny s vytvářením příznivých podmínek pro život,
- poradenské, poskytování informací, hledání služeb odpovídajících potřebám klienta, zpřístupnění zdrojů a mediací.

Sociální pedagogika, ruku v ruce se sociální prací, musí být vykonávána vzdělanými a prakticky vybavenými osobnostmi. V jejich práci musí být zastoupena nejen profesionalita, ale i empatie, porozumění a komunikace s klientem. Navození angažovaného, osobního a přitom nevtíravého zájmu, je předpokladem pro úspěšné zvládnutí krizové situace života seniora. Na druhé straně musí klient pracovníkovi důvěřovat, a být jeho pomoci přístupný.

Významnou roli v sociální politice sehrává stát a jeho instituce, jako je státní správa a samospráva, vláda, parlament, kraje, obce, ekonomické subjekty, odbory, média a další občanské či neziskové organizace. Jádrem sociální politiky je politika sociálního zabezpečení, která se bezprostředně zabývá sociální situací a sociálními problémy občanů, mezi které patří stáří, chudoba, nemoc a zdravotní postižení. (Dočkal, 2008, s. 19,20, 138-145)

Základní sociální jistoty zajišťuje občanům Ústava české republiky a její součástí Listina základních práv a svobod, článek č. 30 zní:

„Občané mají právo na přiměřené hmotné zabezpečení ve stáří a při nezpůsobilosti k práci, jakož i při ztrátě živitele. Každý kdo je v hmotné nouzi, má právo na takovou pomoc, která je nezbytná pro zajištění základních životních podmínek.“ (Dočkal, 2008, s. 19)

V oblastech konkrétních potřeb starší generace působí další zákony, normy a vyhlášky v oblasti sociálního zabezpečení.

Lidské potřeby se v období stárnutí a stáří mění. Z hlediska psychologie se potřeby nejčastěji třídí na biogenní, fyziologické a na psychogenní, sociogenní, psychologické. U seniorů dochází k proměně významu potřeb i způsobu jejich uspokojování. Dokonce může dojít k situaci, kdy uspokojení člověka v případě přestěhování do domu s pečovatelskou službou, sice zvýší jeho pocit bezpečí, ale může narušit stávající sociální vazby. (Čevela, Kalvach, 2012, s. 34)

Je na každém z nás, aby uznal práva, potřeby, schopnosti a možnosti starých lidí a dokázal žít ve společném světě bok po boku a s úctou a důstojností.

„Rozhodující samozřejmě bude, zda politika a veřejnost poskytnou stárnoucí společnosti takové nové uspořádání práv a povinností starých i mladých lidí, které umožní další rozvoj

konsenzu sociálního státu o morální nutnosti odstranění stařecké chudoby.“ (Grüss, Streeck, 2009, s. 200)

2 STÁŘÍ

„Stárneme tak, jak jsme žili.“ (Ajuriaguerra, filozof, Clément s. 26)

„Stáří je pokračováním dospělého věku. Neznamená to však, že život je dlouhá poklidná řeka. Během našeho života se setkáváme s různými zvraty a musíme se vyrovnávat s různými ztrátami. Avšak tím, že něco nebo někoho ztrácíme, opouštíme, odmítáme, tím se vyvíjíme a rosteme. Ztráty a velké životní zvraty však nejsou specifickým jevem stáří, protože každý jedinec během života získá zkušenost se ztrátou. Pro stáří je však charakteristické, že se ztráty a životní zvraty nahromadí a starší lidé se pak stávají slabší a zranitelnější. (Clément, 1998, s. 26)

„Jedním z problémů stáří je společnost – nebo její nedostatek. Starší člověk potřebuje obojí – samotu i společnost – stejně jako mladý, ale prožívání obojího se liší. Mladý člověk, využívá samotu ke vzdělání, sebereflexi, snění a plánování budoucnosti. Starý člověk ji využívá k odpočinku, vzpomínkám a překonávání strachu z budoucnosti. Přemíra samoty vede v obou případech k negativním jevům, u mladých k poruchám socializace, u starších k depresím – nicméně v přiměřených dávkách je samota k vyváženému životu nutná. Nastane-li u starších lidí převaha času, kdy jsou ponechány sami sobě, může to znamenat značné nebezpečí.“ (Tanská, 2001, s. 91)

2.1 Teorie stárnutí a stáří

Stárnutí je celoživotní proces, naproti tomu pojem stáří je označením pozdních fází ontogeneze, to znamená přirozeného průběhu života. Průběh života každého jednotlivce je podmíněn celou řadou involučních procesů, poznamenaných dalšími faktory, jako je životní styl, zdravotní stav, životní podmínky, sociální procesy, změny sociálních rolí. Všechny tyto příčinné i následné změny se nejen vzájemně prolínají, ale některé jsou protichůdné a proto se jejich vymezení a periodizace v kontextu ke stáří stávají obtížnými.

Biologické stáří: označuje hypotetické involuční změny, jako je pokles zdatnosti, atrofie, změna regulačních a adaptačních mechanismů, propojených se změnami způsobených chorobami, jež se ve vyšším věku vyskytují. Nezdařily se pokusy o určení biologického stáří, které by byly výstižnější než věk kalendářní. Lidé stejného kalendářního věku se ale liší mírou involučních změn a zdatností.

Proto lze jen velmi zjednodušeně vymežit tyto okruhy:

- epidemiologický přístup – variabilita stárnutí a umírání jsou děje nahodilé, podmíněné vnějšími vlivy, jako je interakce s prostředím, úrazy, choroby. Smrt stářím zřejmě neexistuje, je dílem nehody, proto se zdá, že v optimálních podmínkách může být život člověka dlouhý,
- gerontologický přístup – stárnutí a umírání svou povahou jsou zákonité, druhovou specifíčnost vykazují u dvojčat, jsou kódovány genetickou informací, přirozená smrt stářím neexistuje a ani ve velice optimálních životních podmínkách se vlivem genetické informace život neprodlouží nad jeho určenou hranici.

Sociální stáří: je předurčeno změnou rolí a také životního způsobu, ovlivněného ekonomickou situací. To znamená, že stáří je sociální událostí života jedince. V této souvislosti zjednodušeně rozdělujeme lidský život do čtyř období.

První věk tzv. předproduktivní, je doba dětství a mládí, provázená tělesným růstem, vzděláváním, přípravou na profesní způsobilost, nabýváním nových zkušeností a znalostí. Druhý věk produktivní, je obdobím životní produktivity, dospělosti spojené, jak se založením rodiny, tak i se sociálním zařazením ve společnosti, profesními a společenskými aktivitami.

Třetí postproduktivní věk, označuje úbytek poklesu fyzické i psychické zdatnosti, bez přínosu k produktivitě. V dnešní době nelze hovořit o tomto pojetí bezpečně, protože diskriminuje jedince v období této fáze. Mnoho lidí je nejenom schopných, ale i potřebných vykonávat své pracovní povinnosti a stále se zařazovat do sociálních kolektivů.

Čtvrtý věk je fází označovanou jako závislost a nedostatek soběstačnosti člověka. Toto označení je velmi nevhodné, nesoběstačnost není zákonitá stejně jako označená stádia předešlá.

Kalendářní stáří: je určeno dosažením určitého věku, v němž se také uplatňuje demografické hledisko společnosti. Čím je rozsáhlejší starší populace, tím vyšší je i hranice stáří. V hospodářsky vyspělých zemích se hranice stáří posunula k 65 roku věku. Je to dáno zlepšováním lékařské péče, funkční zdatnosti seniorů a potřebou delšího uplatnění ve společenském dění.

Proto dnes existuje členění na mladé seniory (65-74 let) s problematikou adaptace na penzionování, volný čas, aktivity, seberealizace, staré seniory (75-84 let), se změnami ve funkční zdatnosti, medicínskou problematikou, průběhem chorob, a poslední členění na velmi staré seniory, kde je významnou složkou fáze sledování soběstačnosti a zabezpečení člověka. Kritickou periodou se jeví 75 rok života. (Mühlpachr, 2004, s. 16-20)

Teorie rychlosti života

V roce 1928 vyslovil R. Pearl teorii, že délka života závisí na energii, jakou organismy vydávají. Myšlenku podpořil zjištěním, že u přezimujících živočichů, v období sníženého metabolismu zimního spánku je posléze život delší než u jedinců vykazujících zvýšenou aktivitu a spotřebu energie.

Lipofuscinová teorie, kterou v roce 1977 navrhl B. Strehler, má 4 kritéria, na nichž posuzujeme, jestli jsou sledované jevy primární příčinou stárnutí. Univerzálnost, škodlivost, progresivnost a vnitřnost na molekulární úrovni. Tato kritéria splňuje lipofuscin, tzv. pigment stáří. Ten byl zjištěn u všech dosud vyšetřených forem živočichů i rostlin, které také stárnou a nárůst jeho koncentrace je lineární s věkem. Rychlost akumulace lipofuscinu může být ovlivňována různými faktory a doposud nebyly nalezeny metody, které by dokázaly úspěšně zabránit jeho kumulaci v organismu. (Mühlpachr, 2004, s. 20)

„Stáří a stárnutí jako sociální kategorie a senioři coby věková sociální skupina tvoří předmět sociální gerontologie či jinak gerontosociologie.“ (Sýkorová, 2007, s. 19)

Jde o mladou vědu, jejíž počátek můžeme nalézt před padesáti lety, i když kořeny lze hledat v minulosti. Většina jejich teorií stojí na sociologickém základě a navazuje na bádání a práce filozofů a sociologů. Nejdříve se koncentrace upínala na psychologické a sociální aspekty stáří a stárnutí člověka, další teorie rozvíjely dopad na společnost, kulturu, politické a ekonomické faktory. Sociální role seniorů v dnešní moderní společnosti musí být nedílnou součástí života, musí být respektována, vnímána pozitivně a hodnocena se všemi potížemi i přínosy pro všechny ostatní věkové kategorie. (Sýkorová, 2007, s. 19)

Kvalitní život ve stáří a s ním spojený subjektivní pocit pohody je individuálně odlišný. Tím jak obecně kvalita života postupně klesá, dostává se do popředí adaptace seniora na nepříznivé vlivy a interpretace vlastního života.

Velmi důležitým úkolem pozdního stáří je nastolení životního stylu, který pomáhá k

- *udržení nezbytné autonomie a soběstačnosti proti narůstající bezmocnosti a s ní související závislosti,*
- *udržení či znovuvytvoření potřebných sociálních kontaktů a vztahů proti sociální izolaci, pocitu osamělosti a nechtěnosti,*
- *udržení přijatelného osobního významu a sebeúcty proti pocitu vlastní nedostatečnosti a nepotřebnosti.“ (Vágnerová, 2007, s. 399)*

2.2 Stárnutí české populace

Stárnutí české populace nastoupilo oproti západoevropským zemím mnohem později. Je více specifické, vzhledem k podmínkám života našeho státu, a to jak politickým, tak hospodářským. (Sýkorová, 2007, s. 40,41)

Vlastností každého živého organismu na světě, je stárnutí. Stárnutí se týká nejen jednotlivců, ale i celé populace. V moderní době se stáří stává fenoménem společnosti a v souladu s demografickými trendy také stále diskutovanějším problémem. Hovoříme o epidemii stáří, nebo o procesu sekundární tranzice ze sociologického pohledu na věc. Právě proto odborné zdroje upozorňují na zvýšenou nutnost zabývat se problematikou stáří, nejen s ohledem na celou společnost, ale i s ohledem na jednotlivce a jeho zařazení v populaci. Stárnutí každého člověka je nezvratné, avšak populace má na rozdíl od jedince schopnost nestárnout, ale dokonce mládnout. Je to dáno tím, že jedinec stárne jak biologicky, ta i fatálně. Naproti tomu, populace stárne strukturálně, teda tak, jak se mění složení a podíl osob, které jsou společností považovány za staré. Dva zcela odlišné procesy, biologické a strukturální stárnutí se navzájem v naší společnosti směšují, přitom stárnutí strukturální je personifikováno a považováno za důvod k obavám. Po celou dobu existence se lidstvo zajímá a pátrá po příčinách stárnutí, snaží se o oddálení této životní etapy spolu s odlišnou úrovní přístupu ke starším jedincům a ke stáří jako takovému obecně. Stárnutí populace se stalo celosvětovým problémem, musíme ho nejen akceptovat, ale věnovat mu náležitou pozornost v moderní civilizované společnosti, neboť každý jedinec má výsadní právo na kvalitní život bez ohledu na jeho biologický věk. Všechny hospodářsky vyspělé státy mají stárnutí populace za zdravotnickou prioritu.

Neustále narůstá počet starých lidí vzhledem k porodnosti – relativní fáze, dále klesá úmrtnost ve středním věku – absolutní fáze, klesá úmrtnost ve stáří a lidstvo se ve vyspělých zemích dožívá stále vyššího věku. Také stále více přibývá lidí, kteří se dožívají věku 85 let a více. V roce 2002, na základě studie, prezentuje Rabušic, že v roce 2030 bude v naší populaci žít až 25 procent osob starších 65 ti let a v roce 2050 dokonce více než 33 procent z celkové populace. (Pokorná, 2010, s. 9)

„Demografické stárnutí lze popsat také tzv. indexem stáří, který určuje podíl počtu obyvatel ve věku 65 a více let na 100 dětí ve věku 0-14 let. Pokud se podíváme na trend tohoto indexu, je jasné, že demografické stárnutí reálně existuje také v České republice. V roce 1991 byl index stáří v České republice 62,0 let, v roce 1995 pak 72,5 roku a v roce 2000 85,5 roku a konečně v roce 2002 to bylo 89,2 roku. Prognózy do dalších let nejsou obecně považovány za pozitivní. Statisticy vytváří tři základní varianty předpovědi – nízkou, střední a vysokou. Střední varianta předpokládá, že v roce 2030 bude index stáří 181 a v roce 2050 až 252 let.“ (Pokorná, 2010, s. 8)

Z toho všeho je více než zřejmé, že hlavním cílem naší společnosti v péči o dlouhověké jedince bude zájem podpořit snahu samostatně se o sebe postarat a zachovat u těchto lidí schopnost neustálého zájmu o aktivitu a soběstačnost. Pakliže budeme na stáří nahlížet jako na fenomén moderní společnosti, musíme ho výrazně akceptovat v sociální interakci a komunikaci. (Pokorná, 2010, s. 8)

„Způsob, jakým pečujeme o své děti v době svítání jejich života, a způsob, jakým pečujeme o staré v období soumraku jejich života, je měřítkem kvality společnosti.“ HUBERT HUMPREY.(Hamilton, 1999, s. 3)

„Stárnutí je závěrečnou fází lidského vývoje a je třeba ho posuzovat jako součást kontinuální proměny. Avšak právě proto, že se jedná o proměnu kontinuální, je nesnadné nalézt uspokojivou definici okamžiku, ve kterém končí střední věk a začíná stáří.“ (Hamilton, 1999, s. 18)

Recept na období stárnutí a stáří neexistuje, už jen z toho důvodu, že senioři netvoří monolitickou skupinu společnosti. Všechny příslušníky nemůžeme posuzovat stejným měřítkem. Lidé se od sebe liší, záleží na způsobu života, genetické vybavenosti a individualitě osobnosti. Každý z nás má jiný a neopakovatelný život, z čehož vyplývá i individuální prožívání fáze stárnutí. Pověry, předsudky, konvence, povrchní posuzování a názory na starého člověka jsou zavádějící a přispívají k nesprávnému ohodnocení

stárnoucí generace. Je dokázané, že člověk žijící plnohodnotným způsobem života ve středním věku má velkou pravděpodobnost zdravého duševního i fyzického života v období sénia. Do značné míry si opravdu sám člověk může vytvořit předpoklady pro dobré zdraví, adaptabilitu, pocit životního štěstí a pohody i v tomto pozdním věku. (Gregor, 1983, s. 3-8)

V dnešní době je období stáří daleko delší etapou než v dobách dřívějších. V minulosti se jen málo lidí dožívalo šedesáti let a padesátníci byli považováni za kmety, tedy staré lidi. Snad z tohoto důvodu se společnost nezabývala stárnoucí populací, lidé umírali dříve a v okruhu rodiny. Dnes se stárnoucí populace dostává do popředí zájmu společnosti. Je potřeba každého jednotlivce připravit účinně a nenásilně na aktivní stáří a tak posílit zdravou sociální společnost. Prožití dlouhého, zdravého a úspěšného života je snem každého člověka. Hledat a nacházet vlastní cestu k uchování zdraví, vitality a dobré mysli by mělo být prvotním cílem každého stárnoucího člověka. (Gregor, 1983, s. 132-136)

„Od pradávna se lidé snažili dopátrat, proč stárneme a proč musíme zemřít. Celkem usuzovali vždycky správně. Dospívali k obdobným závěrům jako moderní gerontologie. Dodnes neznáme zcela bezpečně příčiny stárnutí. Naši předchůdci usuzovali takto: buď člověk ztrácí během života nějakou látku potřebnou k tomu, aby byl živ a mlád, nebo se v jeho těle hromadí látky škodlivé, které je nutno z těla odstranit. Obojí je vlastně správně. (Tvaroh, 1983, s. 169,170)

2.3 Ekonomické, sociální a rodinné souvislosti stárnutí

Ekonomické důsledky stárnutí populace jsou nejenom v naší zemi předmětem pozornosti. Stále se zdůrazňují negativní dopady na ekonomiku, potřeba pozdějšího odchodu do penze, způsoby financování důchodů a také daleko větší náklady ve zdravotní péči, které budou zapotřebí při tak velkém počtu seniorů. Sociální péče se stane velice žádanou službou a to nejen preventivním přístupem, ale i následnou péčí pro starší generaci. Zabezpečení seniorů ve společnosti musí respektovat jejich potřeby a požadavky a společnost se musí na tyto nejen připravit, ale i zamezit jejich vyloučení a vytlačení na okraj zájmu. V této souvislosti je politika tak zvaného aktivního stárnutí, za podpory autonomie a zajištění péče ve všech oblastech života seniora, důležitou složkou péče každé vlády. (Sýkorová, 2007, s. 44-46)

V průmyslových zemích populace stárne a od této souvislosti lze očekávat kulturní, společenské, ekonomické a politické důsledky. Zkracuje se životní pracovní doba a zvyšuje průměrná životnost, důchodová fáze je v některých zemích delší než doba přípravy na zaměstnání. Lidé, žijící v důchodovém věku začínají ve své společnosti tvořit vlivnou skupinu obyvatelstva. Velmi často se poukazuje na negativní trendy tohoto celospolečenského jevu. Dnes výzkumy dokazují, že tvrzení o tom, že lidé po dvacátém roce věku mají úbytek inteligence, je nepravdivé. Některé faktory, jimiž se inteligence měří, rostou do padesátého roku života jedince. To se týká například induktivního myšlení, chápání slovních významů, prostorové orientace a dokonce u 80 ti letých osob mohou být dosahovány výsledky stejné jako u 25ti letých. Deficity schopnosti koncentrace na větší množství věcí najednou, jsou v těchto případech kompenzovány jinými myšlenkovými strategiemi starších osob. Samozřejmě existují velké rozdíly mezi lidmi, tak jak je to ostatně i v jiných věkových kategoriích. Tyto rozdíly jsou závislé na psychických, kognitivních schopnostech a dovednostech jedince, na jeho potřebách a zájmech. Vše je závislé na objektivně daných životních podmínkách, jako je zdravotní stav, finanční zajištění, dosažené vzdělání, úroveň sociální integrace. (Beneš, 2008, s. 89)

„Starší lidé tedy netvoří nějakou homogenní skupinu, jejich schopnosti a motivace k učení záleží na vzájemném působení dvou faktorů – osobnosti a životní situace.

Z hlediska vývojových teorií (Erikson, Havighurst) se vychází z toho, že každý úsek života je spojen s plněním určitých úkolů, podmíněných biologicko-fyziologicky, společenskými očekáváními a nároky a zároveň společensky determinovanými možnostmi, individuálními potřebami, zálibami a představami týkající se dalšího vlastního rozvoje.“ (Beneš, 2008, s. 89)

Je samozřejmé, že každý jedinec zvládá vlastní vývoj v té které fázi tím lépe, jak lépe zvládl fázi předchozí. Člověk aktivní v průběhu produktivní fáze bude daleko lépe zvládat nároky pozdějšího života, které jsou spojeny s novými problémy a situacemi. Postproduktivní věk přináší životní situace, jako je odchod do důchodu, ztráta nejbližších, vlastní nemocnost, pomoc a péče o nemocné v rodině. Velmi málo se ve stáří vytvářejí nové zájmy, daleko více se obnovují nebo rozvíjejí ty, které člověk dlouho neprovozoval, ale měl o nich povědomí z mládí. Starší lidé mají zkušenosti a umí strategicky řešit problémy. Jsou to zkušenosti z prožitých životních zklamání, překonaných krizí a něco čemu můžeme i nadále říkat – moudrost stáří. Samozřejmě i tady platí, pokud se tyto schopnosti nevyužívají, vede to k jejich retardaci. (Beneš, 2008, s. 90)

Ekonomická pozice země je samozřejmě výrazným prvkem ovlivnění zdravotní situace jednotlivce. Aby byla činnost ve zdravotnictví plnohodnotná, je potřeba vynakládání nemalých finančních prostředků. Vývoj a prognózy ekonomických ukazatelů zásadně ovlivňují chod celého zdravotního systému a dostupnost ekonomicky slabších obyvatel k těmto službám. Je známo, že pokud se lidé cítí ohroženi ekonomikou státu, zhoršuje se i jejich duševní a fyzické zdraví. Pokud jsou děti odkázány na pomoc rodičů a naopak, vyvolává to skličující postavení spojené s chudobou a vyloučením. (Čevela, 2014, s. 69,70)

Adekvátní příjem, slučitelný s lidskou důstojností je důležitou součástí principu sociální ochrany založené na principu solidarity společnosti. Příjem, odpovídající nákladům jednotlivce je prevencí proti chudobě a vyloučení ze společnosti. Systém sociální ochrany musí být nastaven tak, aby zaručil důstojný život a také nenarušoval stabilitu soudržnosti společnosti. Sociální zabezpečení v důchodové oblasti je úzce propojeno s trhem práce, rovnováhou veřejných rozpočtů, výkonností finančního trhu. V současnosti je důchodový systém založen na principu mezigenerační solidarity v objemu asi 9% hrubého domácího produktu.

Kulturní a sociální hodnoty člověka předurčují životní styl i zdravotní stav jednotlivce. Výchovou v rodině můžeme dosáhnout nastavení takového hodnotového žebříčku, který dokáže najít smysl a kvalitu života člověka. Péče o starého člověka je pro rodinu vždy zatěžující, vstřícnost a opora všech jejích členů je proto důležitým prvkem a příkladem pro generaci mladší. (Holčík, 2014, s. 60-63)

Pro staršího člena rodiny z větší části platí, že se podílí na prarodičovských starostech a radostech. Být dobrým prarodičem není vrozenou dispozicí, stejně jako stát se rodičem. Každý člověk je individualitou a přistupuje ke svým vnoučatům jinak. Na stará kolena je daleko složitější být v pozoru a mít tolik energie, aby člověk mohl naplnit stoprocentně péči a starost o sebe i pravnoučata. Některý senior je i ve zralém věku aktivní, plný péče a lásky a dokáže se dalším potomkům plně věnovat. Ten, který měl s vlastními dětmi problémy, nemusí mít nutně problém s vnoučaty. Snaží se jim nahradit to, co potomkům dát nemohl anebo na to neměl čas. Úloha prarodičů v rodině je nepostradatelná, pokud dobře funguje a doplňuje se s úlohou rodičovskou. Babička a dědeček rozvíjejí u dětí empatii, emoční inteligenci a dávají pocit citového bezpečí. Učí vnoučata to, na co rodiče nemají čas, jsou jistě daleko důležitější složkou výchovy než cizí člověk v rodině.

Přesto se může v některých rodinách stát, že prarodiče nefungují, anebo fungují špatně. To znamená, že se nabourávají do výchovy vnoučat, staví se mezi partnery, nerespektují soukromí mladých a stávají se sobeckými a nesnášenlivými. Takový prarodič je pro mladou rodinu pohromou. (Irmanovová, 2011, s. 28)

2.4 Stáří jako sociální konstrukt

Rámcem stáří jako sociálního konstruktů ve společnosti je dán klasifikací chronologického věku. Je to problematický prvek označení, jak od určení počátku – mezního věku odchodu do důchodu, tak i z hlediska psychologie a biologie. Současní senioři ve věku 60 a více let, jsou stále aktivní, mají životní zkušenost, psychickou vyrovnanost i chuť do práce. Vzhledem k mýtu, že stáří je nepotřebné a má negativní dopad na celou společnost, není se co divit, že mnoho lidí v důchodovém věku pracuje a snaží se i nadále uplatnit jak profesně tak sociálně. Oproti tomuto trendu nastupuje ageismus, který diskriminuje lidi právě na základě jejich věku. Snižuje status seniorů, omezuje sociální role, odpírá jim rovné šance na život a řadí je k marginalizovaným skupinám společnosti. Lidé bez mzdy, denní rutiny pracovního koloběhu, se ocitají v situaci, která z nich dělá břemeno a společensky je devaluje. Ve zdravotnické péči se ocitají rovněž na pokraji zájmu. V každodenním životě se objevuje diskriminace nejen na trhu práce, ve službách, ale i projevy pohrdání a odporu. Tomuto chování jsou vystaveni muži i ženy. Ženy více, protože ve svém profesním životě, byly daleko méně finančně ohodnoceny než muži a z toho plyne i jejich menší penze. S tím je samozřejmě spojena i finanční a sociální soběstačnost ve stáří. Zde se také projevuje jejich snížená fyzická přitažlivost, jsou považovány za staré a slabé. Nejhorší projevem ageismu je násilí, týrání a zneužívání starých lidí, které je nejčastěji páčáno ve vlastní rodině a vlastními dětmi.

Ageistické postoje ve společnosti se formují v průběhu socializace. Běžným prostředkem je komunikace, kdy se setkáváme s pojmy „stará baba,“ „špinavý dědek,“ a také přístupem mladé generace ke starým a nemohoucím lidem. Jakoby si neuvědomovali, že ve stejné pozici se budou nacházet sami. I medicínská a psychologická literatura nám předkládá obraz stáří, spojeného se ztrátou energie, síly, koncentrace, zdraví, odpovědnosti, důstojnosti.

Zůstává otázkou, jestli růst starých lidí v populaci pomáhá rozvoji ageismu, anebo postupem času bude vést k jeho odstranění. Může se stát, že budoucnost, ve které bude

více starších lidí, nabourá stereotypy v myšlení a zdůrazní homogenitu seniorské populace ve společnosti. (Sýkorová, 2007, 49-53)

Etika jako taková vychází z obecně, dlouhodobě mnogogeneračně sdílených a neměnných hodnot společnosti. Označuje co je mravné a nemravné, dobré a zlé a to nad rámec trestního a občanského práva. Je výsledkem žité praxe a celospolečenské diskuse. Tyto hodnoty se rozvíjely a respektovaly po celá staletí a současný stav je do značné míry determinován morálkou společnosti. Etika se zabývá morálním jednáním, lze ji vnímat jako návod pro zdravé soužití, zdařilý a kultivovaný život. Rovnost, spravedlnost, poskytnutí pomoci a rovný přístup k seniorům je etickým kodexem a zároveň znakem kulturnosti národa. (Kalvach, 1997, s. 218-221)

„Situace starých lidí ve městech se bohužel vyvinula jiným směrem, který neočekávali: jsou ohroženi. Jsou ohroženi násilím, které si vybírá hlavně staré, osamělé a bezbranné. Snad nejhoršími oblastmi jsou sídliště, kde se zprvu staří lidé vůbec nevyskytovali, kde děti vyrůstaly v bytech, kam se prarodiče nevešli, a tak je z každodenního styku nepoznaly, neměly možnost získat ke stáří citový vztah či vypěstovat si nějaké lidské postoje – starci jsou pro ně (stejně jako pro minulý režim) méněcenní, podivní, směšní tvorové, kteří nikde nepracují, neumějí se pohybovat, neslyší, nevidí a obtěžují, takže jsou vlastně k ničemu.“ (Tanská, 2001, s. 102)

3 POSTAVENÍ SENIORA VE SPOLEČNOSTI

„Senior je kategorie sociologická a biologická. Sociologická složka způsobuje sociokulturní relativitu kategorie seniora a dokonce proměnlivost v různých sociálních a věkových skupinách. Známa je rozmazanost spodní hranice stáří a identifikace starého člověka s rostoucím věkem hodnotitele.“ (www.insomnia.cz, 28.02.2015)

3.1 Domácí násilí

Starší generace se ve společnosti nejčastěji stává obětmi domácího násilí.

„Domácím násilím se zpravidla označuje týrání a násilné jednání odehrávající se mezi osobami blízkými, žijícími spolu ve společném bytě nebo domě, kdy jedna násilná osoba získává a udržuje nad druhou moc a kontrolu. Oběť je udržována v permanentním strachu a nejistotě, čímž trýznitel narušuje její psychickou stabilitu.“ (Šimová, 2011, s. 6)

„Pojem domácího násilí vznikl jako překlad anglického termínu „domestic violence.“ Zahrnuje všechny projevy fyzického, sexuálního a psychického násilí páchané mezi jednotlivými členy rodiny. (Kovařík, Zimmelová, 2006, s. 81)

Je dokázáno, že tento typ násilí je v celém světě nejrozšířenější. Bohužel značná část veřejnosti považuje domácí násilí za osobní záležitost v rodině, a proto je často tabuizováno a bohužel i tolerováno. Veškeré násilí, ke kterému dochází v rodině a domácnosti je trestné jednání a je za něj považováno jakékoliv opomenutí či jednání, které poškozují oběť, její rozvoj, osobnost, stabilitu, integritu nebo omezuje svobodu oběti. (Šimová, 2011, s. 7)

„Senioři – jedná se o velmi latentní skupinu, která jen zřídka zveřejní násilí. Mezi seniory ve věku nad 65 let trpí domácím násilím 3-5% osob. Většinou se násilí na seniorech dopouštějí jejich děti, což je pro seniory velmi bolestné a jen neradi o této skutečnosti mluví.“ (Šimová, 2011, s. 7)

„Násilí jako takové je pácháno již odedávna. Násilí v rodinách, tedy mezi nejbližšími, je staré jako sama rodina. Zarážející je, že si ubližují lidé, jejichž vztahy by měly být nejupřímnější, bez zášti, zla a agrese. Proč ale k násilí v rodinách vůbec dochází? Jak na straně obětí, tak na straně pachatelů se může ocitnout kdokoliv ze členů rodiny. Ve chvíli, kdy k násilí dojde, přestane rodina plnit jednu ze základních rolí, roli ochránitele. Ztrácí funkci útočiště, kde by měli všichni cítit jistotu a bezpečí a stává se

nebezpečným místem. Ve většině případů se oběťmi domácího násilí stávají slabší a bezbranní členové rodiny, děti, ženy nebo staří lidé.“ (Zimmelová, 2006, s. 86)

Formy domácího násilí:

Fyzické násilí – je viditelně zjevné, zanechává stopy v podobě zaschlé krve, modřin, jizev, popálenin, zlomenin a jiných. Mezi nejčastější projevy patří bití rukou, nebo předměty, pálení, řezání, svazování, trhání vlasů, kroucení rukou, nebo odpírání spánku či jídla.

Psychické násilí – neviditelné oku, zahrnuje hrubé nadávání, zastrašování, vyhrožování, zesměšňování na veřejnosti, využívání mocenských privilegií, snižování osobních kvalit, žárlení.

Emocionální násilí – je směřováno na osoby, věci nebo zvířata, ke kterým má osoba velký citový vztah. Veškeré úsilí vydirající osoby směřuje k ničení, likvidaci nebo ohrožování všeho co souvisí s emoční a citovou vazbou týrané osoby.

Sociální násilí – zahrnuje izolování ohrožené osoby od ostatních lidí, zablokování telefonu, zákaz opouštění bytu, ohrožená osoba ztrácí možnost kontaktu a srovnání se sociálním okolím. Její realitou je vnímání toho co žije a toto vnímání se stává normou.

Ekonomické násilí – dotýká se jídla, ošacení, bydlení, tedy základních potřeb každého jedince. Doprošování se o peníze, jejich odebrání a znemožnění disponovat například společným účtem. Stává se, že na starší osobu si násilník vezme půjčku, kterou pak nesplácí a senior je vystaven exekuci. (Šimová, 2011, s. 8,9)

Specifické znaky charakterizující domácí násilí:

- intimní, emocionální vazby, provázené vztahy, nejčastěji osoby v příbuzenské vazbě,
- zpravidla společné bydlení, kdy osoba týraná nedbá možnost toto bydlení opustit,
- vzájemná sociální propojenost vazeb, přátelé, rodina,
- asymetrický vztah, projevující se mocí a nadřazeností na jedné straně a naprostou bezmocí osoby v závislém postavení,
- dlouhodobost a eskalace trvání násilí,
- opakování a koloběh útoků, přerušovaný fází relativního klidu,
- stupňující se agrese, každý opakovaný útok se stává de facto ohrožením života,

- skrytost za zavřenými dveřmi domova, někdy i provázená útoky na veřejnosti,
- velká obtížnost v postižitelnosti nebo kontrole veřejnosti, dokazování násilí je složité,
- pokračování násilí i po odchodu ze společné domácnosti, kdy násilník je schopen pronásledování a dalšího kontaktu s týraným člověkem. (Šimová, 2011, s. 9)

Ohroženost seniorů je přímo úměrná jejich sociální pozici a izolovanosti od okolního světa. Nepřímé ohrožení pramení z jejich aktuálního zdravotního stavu a jejich sklonem k důvěře ostatním lidem, čímž se stávají potencionálními oběťmi jak krádeží, tak i trestných činů.

Výzkum problematiky násilí v rodině je poměrně novou záležitostí všude ve světě. Již více než 20 let se jimi zabývají státy USA, Austrálie, Velké Británie a Nizozemí. První výsledky přinesly znepokojivé údaje o velmi rozšířeném násilí v rodinách, ale veřejnost tyto údaje odmítala. Ačkoliv se počet a charakter případů násilí v té které zemi liší, bylo zdokumentováno jako velmi vážný společenský problém, který se projevuje ve všech sociálních vrstvách, mezi lidmi bez ohledu na vzdělání, věk, náboženskou orientaci či etnickou příslušnost. (Kovařík, 2006, s. 80)

„I přes existenci studií zaměřených na shromažďování a analýzu statistických údajů týkajících se násilí na starých lidech (v angličtině označovaných pojmy elder abuse nebo abuse of the elderly) se tomuto fenoménu dostalo pozornosti až o více než deset let později v souvislosti s násilím na dětech. Jak uvádí Z. Kalvach (1997) problematice týrání seniorů je věnováno 10x méně publikací, než je tomu u dětí s totožným problémem.“ (Kovařík, 2006, s. 81)

3.2 Psychické a fyzické změny u seniorů

Různými změnami v životě seniorské populace se velmi dobře zabývá Vágnerová ve Vývojové psychologii stáří a stárnutí.

„V období stáří dochází k postupné diferencované proměně či redukci různých sociálních dovedností, kterou lze v krajním případě chápat i jako proces desocializace. Tento proces má individuálně specifický průběh a může být nápadnější až v pozdním stáří.“ (Vágnerová, 2007, s. 350)

Změny v životě seniorů začínají odchodem z produktivního života, tedy odchodem do důchodu. V této etapě začínají být mnohem více izolovaní od okolního světa, společenského dění a jejich život se odehrává ve svém bytě a nejbližším okolí. Ve společnosti se snižují i požadavky na jejich společenské chování a sociální orientaci. Tito lidé přestávají mít své návyky a dovednosti a tato situace může vyústit až k jejich stagnaci nebo úpadku. Velmi často se starý člověk stává pasivním a závislým na ostatních a tato role může přejít až k manipulování s ním a s jeho pocitem vlastní nadbytečnosti. (Vágnerová, 2007, s. 350)

„Senioři prožívají své stáří v rámci několika sociálních skupin:

- *rodina je nejvýznamnější sociální skupinou, může zahrnovat nejenom soužití s partnerem, ale i kontakt s rodinami dětí a sourozenců,*
- *přátelé a známí ze sousedství, popřípadě lidé, s nimiž senioři sdílejí nějaké aktivity, představují možnost dalších sociálních kontaktů a někdy i hlubších vztahů, které mohou mít užitečný kompenzační význam, zejména pokud by vlastní rodina neexistovala, nebo neplnila své funkce. Starší člověk si může v rámci těchto kontaktů udržet mnohé sociální kompetence, které v rámci rodiny nepotřebuje, a tudíž nevyužívá,*
- *společenství obyvatel určité instituce, jako je například nemocnice, či domov důchodců, v jehož rámci starší člověk sdílí s ostatními totéž teritorium a určitý styl života a může si tak i zde vytvořit hlubší vztahy.“ (Vágnerová, 2007 s. 350)*

3.3 Integrace ve stáří

„Ukázalo se, že zrání a růst osobnosti – i její integrace nekončí tím, že člověk přestane být zaměstnán. Zdá se, právě naopak, že integrace osobnosti se může plně rozvinout – jako růže – právě ve třetí fázi života.

Ukázalo se, že je možno pomoci lidem připravovat se na to, co je čeká v době důchodu. Je třeba s tím začít dříve než až při vstupu do důchodu.

Zjistilo se nejen to, že některé mozkové buňky umírají, ale i to, že se v tomto věku i nové buňky a nervová spojení v mozku rodí a že je díky tomu možno se něčemu novému i ve starším věku naučit. Řečeno v neurologické terminologii: ukázalo se, že existuje tzv.

dospělá neurogeneze. V mozku se totiž stále – i v době staršího věku – vytvářejí nová spojení.“ (Křivohlavý, 2011, s. 13)

V dnešní společnosti absentuje jakýkoliv jednotný systém hodnot pro nalezení dobrého chování lidí vůči ostatním. Cíle, kterých by mělo být dosaženo, a většinově sdíleno celou společností se dají vymezit takto:

- naučit se přijímat stáří nejen svoje, ale i ostatních jakožto přirozenou součást života,
- co nejdéle se dělit o své nabyté zkušenosti v zaměstnání,
- aktivně udržovat chod společnosti,
- udržovat soběstačnost a pečovat o vlastní zdraví,
- plně uplatňovat a rozvíjet součinnost všech generací ve společnosti. (Haškovcová, 2012, s. 56)

Osamocení nebo nepříjemné pocity seniorů, pramenící z malé nebo nedostačující kvantity a kvality sociálních vazeb, vztahů a podpory, patří mezi velmi nejvýznamnější rizika jejich života. Každý z nich může samotu pociťovat odlišně. Někdy se cítí osamělou osoba žijící uprostřed lidí, kteří o ni neprojevují patřičný zájem a naproti tomu nemusí jiná osoba, žijící jen v menším sociálním kolektivu, trpět samotou. Vše záleží na úhlu vnímání dotyčného a na jeho potřebách a zvyklostech. Přesto je koncept osamocení chápán především jako důsledek rodinných vazeb a sociální integrace v blízkém prostředí. V naší republice je markantní rozdíl života ve městech a na vesnicích. Je obecně známo, že vesnické prostředí více napomáhá ke kvalitním sousedským a mezilidským vztahům, které jsou pro starší generaci potřebné. Nespokojenost se sousedskými vztahy se daleko více objevuje v městských aglomeracích, kde se starší člověk osamocení a uprostřed davu lidí nepochopen. Přestože v české společnosti sousedství jako vztah, není hodnocen pozitivně, ukazuje se, že vliv těchto kontaktů má obrovskou cenu na kvalitu života jednotlivce. Dynamika negativně vnímaného okolního prostředí má stresující vliv na znevýhodněné a křehké seniory. Jejich prožívaná samota ovlivňuje imunologický systém, zánětlivé markery, biologickou reakci na stres a je také příčinou rozvoje demence, zvláště Alzheimerovy choroby. Známá je snaha těchto osamělých seniorů vyhledávat častěji lékařskou pomoc, která jim nahrazuje chybějící sociální kontakty.

Zvyšuje se také riziko jejich přijetí do pečovatelské instituce. Tímto logicky nastávají zvýšené ekonomické náklady ve zdravotnických a sociálních zařízeních.

Úkolem společnosti je realizovat podporu autonomie, sebeúcty, participace, zabezpečení jedince i v procesu pokročilého stáří. Naproti tomu úkolem seniora by měla být osobní zodpovědnost k sobě a ke společenství ve kterém žije a podpora komunitních vazeb a vztahů. V konceptu zdravého a aktivního stáří a úspěšného stárnutí je tedy nejen celospolečenské pozitivní ovlivňování stárnutí, ale také ochota samotných lidí aktivně a zodpovědně se na svém stárnutí podílet. Nezodpovědnost a ziskovost v přístupu k sociálním výhodám vede k nestabilitě rozpočtu země a k napjatým vztahům mezi generacemi. Vynucování si zdravotnické péče či nadměrných sociálních výhod, vytváří prostor pro politický populismus a rozvoj občanské nesnášenlivosti mezi generacemi. (Čevela, Kalvach, 2014, s. 129-141)

3.4 Autonomie seniorů ve vztahu k sociální podpoře a pomoci

Chování a rozmanitost typů lidí je v seniorském věku samozřejmostí. Senioři jsou různorodou sociální skupinou, kterou nelze přesně unifikovat. Některé projevy stáří se mohou jevit problematické. Mezi ně patří kategorie důvěřivého stáří. Stoupá respekt před institucemi, úředníky a svým způsobem i poslušnost vůči autoritě. Proto se důvěřivý senior dá lehce oklamat uniformou, vizitkou, titulem, zevnějškem a sliby falešných agentů. Nemůžeme je za to odsoudit, musíme takto neopatrného člověka povzbudit a pomoci mu, aby se z chyb poučil a hlavně je neopakoval.

Podivínské stáří přivádí k zoufalství hlavně okolí. Tito lidé mohou vykazovat lakotu, zvýšenou podezíravost k okolnímu světu a lidem, lpění na předmětech a jejich nadměrnému shromažďování. Hlavní problém tkví v tom, že senior na okolí nedbá a jeho dominantní zvláštnost není zvnějšku ovlivnitelná. S podivínstvím souvisí i další definice bláznivého stáří, jehož hranici nelze přesně stanovit. Odborník není schopen s přesností určit, zda osoba už nežije v realitě a co se odehrává v její mysli. Bludy nebo jiné psychotické příznaky, například změny nálad, mohou propuknout až ve stáří, ale bez řádné diagnózy nemůžeme vyslovit myšlenku, že starý člověk rovná se blázen.

Stáří může být i nesnášenlivé vůči svému bydlišti a konkrétním osobám. Tento pocit zvyšuje pravděpodobnost emocionálního prožívání, prudkost, sílu a ničivé důsledky

chování. Starý člověk, který po celý život neměl problémy s chováním, se může stát agresorem nebo pachatelem trestné činnosti. Dnes existují kuriózní případy kriminální energie seniorů.

Okolnosti osamělého stáří jdou zpravidla ruku v ruce s bezmocností. Staří a osamělí lidé jsou velkou rizikovou skupinou z hlediska možné viktimizace. Stávají se obětí vloupání, ublížení na zdraví a vražd. Těmto lidem by se měla poskytovat preventivní i následná pomoc nejen od policie, ale i sociální podpora institucí a občanů. (Mühlpachr, 2004, s. 144-146)

„Seniorská populace je ohrožena řadou sociálních, socioekonomických, zdravotních a ekonomických rizik. Pro seniorskou populaci je typická převaha se závažnou problematikou osamělých starých žen. Stáří není choroba, je však spojeno se zvýšeným výskytem nemocí a zdravotních potíží, které se vyskytují mnohočetně (multimorbidita), ve vzájemné kombinaci a se sklonem k chronicitě. Kromě smrti je hlavní hrozbou chorob ztráta soběstačnosti.“ (Mühlpachr, 2004, s. 175)

Sociální a emocionální dimenze kontaktů je bezesporu pro seniory podstatnější než pomoc instrumentální. Kontakt s rodinou a dětmi na pozadí základní lidské a sociální podpory, důvěry a pomoci je pro staršího člověka nejdůležitějším momentem každodenního života. Pomoc, která je seniory přijímána od svých dětí nesmí způsobit závislost nebo vydírání. Mělo by jít o pomoc občasnou potřebnou k udržení běhu života. Respektovat autonomii a zároveň mít pocit, že děti nás nenechají bez pomoci. Senior, který prožil spořádaný a šťastný život, vychoval potomky a sám pomáhal vlastním rodičům, dokáže nepřekročit hranici ve vztahu k vlastním dětem. Jen málokterí mají v sobě zakódovaný pocit – já jsem se o tebe staral dříve - ty se musíš postarat nyní.

Velmi podstatné je omezení vlastní soběstačnosti seniora. Tato situace vyvolává dilema. Bydlet s mladými, nebo hledat pomoc instituce? Většina seniorů ví, že v dnešní společnosti je velmi malá pravděpodobnost, že by se děti mohly celodenně postarat o své rodiče. Proto je volba bydlení v období nesoběstačnosti seniora, obtížnou životní etapou pro všechny zúčastněné. Jiná situace je u lidí, kteří nemají a neměli vlastní rodinu, proto jim potřeba institucionální péče připadá normální a jediná. Faktická a totální nesoběstačnost seniora pak patří do rukou institucím. (Sýkorová, 2007, s. 189-210)

Dalším rizikem pro starší generaci je chudoba. Termín označující sociální status člověka, který se ocitl v hmotném nedostatku.

Stav, který je v rozporu se základními lidskými právy. Dnešní klasifikace „chudoby“ vychází z příjmu na den a na osobu. V zásadě ji můžeme rozdělit do dvou skupin, označovaných jako chudoba absolutní a relativní. Absolutní chudoba je stav, ve kterém člověk není schopen uspokojit základní životní potřeby, jako je potrava a ošacení. V tomto případě dochází k vážnému ohrožení života postiženého. Chudoba relativní poukazuje na stav, kdy rodina či jednotlivec uspokojuje základní životní potřeby na výrazně nižší úrovni, než jaká se nachází v průměru v dané společnosti.

Míra ohrožení chudobou ve věkové kategorii seniorů je podstatně vyšší než u jiných. (Čevela, Kalvach, 2014, s. 113-117)

V posledních letech dochází v naší zemi k poklesu solidarity a to i v rámci pohlížení na důchodový věk. Mít stálé a dlouhotrvající zaměstnání je dnes utopií a proto i střední generace se ocitá v nelehké situaci, kdy si nemá z čeho spořit na svůj důchod, natož přispívat na důchodový systém. Vzniká napětí ve společnosti, nejistota do budoucna a řevnivost mezi generacemi. Jedni se cítí být vykořisťováni na úkor druhých a mladí nechápou, že jednou se ocitnou ve stejné situaci a budou odkázáni na sociální systém a důchodové dávky. (Keller, 2009, s. 21)

3.5 Demografická panika

Populační růst společnosti je jedním z globálních problémů lidstva. Tento vývoj je velice nerovnoměrný, prudký přírůstek obyvatel je očekáván hlavně v zemích rozvojových, jako je jižní Asie, Latinská Amerika a Afrika. Naproti tomu v hospodářsky vyspělých krajinách začíná stav populace stagnovat či dokonce klesat. V roce 1934 byla francouzským sociologem Landrym označena změna reprodukčních zvyklostí termínem demografická revoluce. Celý proces je popisován ve čtyřech fázích:

- fáze jedna znamená vyrovnaný počet obyvatel při vysoké porodnosti i úmrtnosti (střední délka života 20 až 30 let, 6 až 8 dětí v rodině, porodnost nekontrolovaná),
- fáze druhá, kdy klesá mortalita v mladém věku, počet dětí stoupá, populace mládne,
- fáze třetí A, úmrtnost se zpomaluje, klesá porodnost, populace začíná stárnout v důsledku menší porodnosti, jde tedy o stárnutí relativní,

- fáze třetí B, klesající natalita, pro stárnutí populace je rozhodující proces poklesu mortality ve vyšším věku,
- fáze čtvrtá, vyznačuje se vyrovnaným počtem obyvatel při nízké úmrtnosti, ale i porodnosti, střední délka života je vysoká, výhledově i 85 let, počet dětí v rodině obvykle jedno až dvě.

Vyspělé státy vstoupily od fáze čtvrté, naproti tomu země rozvojové do druhé fáze.

Demografická revoluce stárnutí populace je způsobena poklesem porodnosti, tedy relativně, prodlužováním střední délky života, tedy absolutně a prodlužováním života ve stáří. Tím pádem se staví do popředí ukazatel doby dožití obyvatelstva. Dle Rabušice, dnes v zásadě existují tři skupiny představ o pravděpodobném vývoji střední délky života, které se budou odvíjet v dalších desetiletích života společnosti.

Dochází ke kombinaci úvah o zdravotní a funkční kvalitě prodlouženého lidského života:

- tradicionalisté (Fries) vidí přežívání v souvislosti s vysokým podílem poklesu mortality v mladším věku, někteří soudí, že dojde ke zlepšení zdravotního i funkčního stavu člověka, k posunutí soběstačnosti do vyššího věku, zvládnutí konceptu úspěšného stárnutí,
- empirikové (Manton, Vaupel) naproti tomu udávají úmrtnost na základě chorob a jejich úspěšnému zvládnutí, což by mohlo vést až do věku sta let. Nazývají tuto dobu bolestným samo účelovým zadržováním smrti se všemi souvisejícími aspekty, ekonomickými i etickými,
- vizionáři formulovali své science fiction života dokonce do věku 150 a více let. (Mühlpachr, 2004, s. 30-32)

„Doslovný překlad anglického termínu demographic panic – demografická panika – vyjadřuje odkaz na zdrojový koncept paniky morální, ale může být v češtině poněkud zavádějící. Může totiž nepřesně evokovat, že se jedná o paniku šířenou demografií. Překlad opisem jako panika z demografie vystihuje obsah termínu spolehlivěji, jeho použití v souvislém textu je však méně obratné. Jinou jeho variantou může být termín panika populační.“ (Vidovičová, 2008, s. 27)

Obecně můžeme říct, že demografická panika vyplývá z předpokladu, že blahobyt národa ať už je měřen čímkoliv, kulturou, bohatstvím, pokrokem, technologiemi, je závislý na věkovém složení populace. Panika z jevu vychází ze vzájemně se prolínajících struktur

sociálních, ekonomických a politických. Obavy o finanční zajištění stárnoucí populace se dostávají do popředí zájmu nejen samotných lidí, ale i vlád států. Strach z důsledků stárnutí, nedostatku finančních rezerv a mzdové politiky přerůstá do potřeby zvyšování důrazu na individuální a komunitní zodpovědnost. Stáří je v našem státním systému prezentováno jako vysoce nákladná sociálně-ekonomická položka rozpočtu. Výrok, který srovnává populační stárnutí s rizikem ve společnosti, je v rozporu s řadou mezinárodních dokumentů, které prezentují stárnutí jako jeden z důležitých důsledků rozvoje humanity a úspěšnosti lidstva, jakým je například Madridský mezinárodní akční plán pro problematiku stárnutí 2002.

Paniku z demografie, nebo z jejích důsledků lze vysledovat i z veřejného mínění. Česká veřejnost má tendenci nadhodnocovat podíl seniorů v populaci, začíná mít obavy z budoucnosti, přitom nezná přesný údaj o počtu seniorů na podíl populace ani to co pro další vývoj bude rostoucí počet lidí ve vyšším věku znamenat. První radou v přístupu k panice, je zachování klidu a rozvahy. Faktem zůstává, že okamžitá změna je možná pouze ve způsobu analýz a rozpoznávání důsledků stárnutí obyvatelstva, vytváření sociálně-ekonomických změn, rozbor nákladů a výnosů stáří s důrazem na prevenci v oblastech sociálního zabezpečení.(Vidovičová, 2008, s. 29-36)

V rámci operačního programu Evropské unie a evropského sociálního fondu, byl i pro město Brno vypracován 3. Komunitní plán sociálních služeb na léta 2013 – 2015. V cílové skupině „senioři“ byla nastavena opatření vedoucí k uspokojování potřeb, sociálnímu fungování a poskytování pomoci. Provedená socio-demografická analýza ukázala, že v Brně se stárne rychleji, seniorů přibývá a narůstá věk dožití. To samo sebou nese mnohá úskalí a potřeby pro vytvoření kvalitních sociálních služeb, lékařské péče a zabezpečení kvality života této generace.

V posledních letech mnoho žadatelů o terénní sociální služby nemá finance na její zaplacení. Stále více důchodců odkázaných na celodenní péči si tuto nemůže dovolit, protože nedisponují takovým důchodem, který by ji pokrýval.

Příspěvky na péči, které jsou v dnešní době vypláceny z Úřadu práce, se zpožďují a tato skutečnost má neblahý vliv jak na samotné klienty, tak na poskytovatele sociální péče.

Klienti jsou také málo informováni o nabídce potřebných služeb a sami se v tom, na co mají nárok, neorientují.

Na základě toho je navrhována větší součinnost mezi magistrátem města Brna a poskytovateli sociálních potřeb. Další možností se jeví distribuce letáků na místech, kde se senioři nejčastěji pohybují, to znamená u lékařů, v městských hromadných prostředcích atp.

K dalším nevyřešeným problémům města patří bydlení pro seniory. Řešení by se mohlo nalézt ve výstavbě nízkonákladových a malometrážních bytů, odlehčovacích lůžek pro staré, kteří jsou v celodenní péči rodiny nebo jsou zcela imobilní. Plán aktivního stárnutí na území města Brna je součástí projektu „Rozvojové dokumenty Strategie pro Brno.“

Mezi hlavní opatření patří:

- rozšiřování zdravotně sociálních služeb s provázáním na péči zdravotní,
- zvyšování nabídek a kapacit zvláště u ambulantních sociálních služeb, center denní pomoci a řešit situaci seniorů bez domova,
- vytváření efektivnější podpory pro adresnou pomoc pro rodiny, které o seniory pečují v domácnosti, pomoc při odlehčovacích programech,
- realizování aktivit vedoucích k prevenci bezpečnosti seniorů, neetickému jednání s nimi nebo dokonce týrání jejich osoby,
- propagování poskytovatelů pomoci a sociální podpory seniorů a volit takovou formu, která tuto generaci osloví a získá,
- pozitivní prezentování seniorské generace a jejich aktivit v médiích. (3. komunitní plán města Brna, 2013)

Uvedení takových projektů do praxe je nezbytností a jednou z možností řešení problematiky fenoménu stáří. Velice významným prvkem je také způsob, jakým se na veřejnosti hovoří o stáří a jak je prezentováno v médiích. Média, která nevhodně prezentují statistická data a přispívají k šíření demografické paniky, musí přispět a začít bojovat proti šíření ageismu a pro začlenění seniorů do dění ve společnosti. Sociální status seniorů v naší společnosti je stále nízký a projevuje se jejich odmítáním, podceňováním i odporem. Je nutné těmto negativním postojům předcházet, vnímat individualitu člověka a seniory neizolovat od ostatních generací. Každý z nás bude jednou starý.

Národní akční plán MPSV.CZ podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 – 2017, má jako jednu ze svých vizí a ta zní: *„Seniorům je zajištěno plné požívání jejich práv a ochrana před projevy špatného chování a diskriminace na základě věku.“* (www.MPSV.cz, s. 9)

„Kdysi byl člověk, který dosáhl vysokého věku, svým kmenem uctíván, dnes je odkládán. Kdysi bylo postupné stárnutí spíše zráním a tak bylo také chápáno. Kdysi byl starý člověk studnicí zkušeností a mladí se k němu obraceli o radu, dnes je jeho zkušenost nepotřebná, protože společnost se vyvíjí tak rychle a zkušenost mladé generace je do té míry jiná, než byla zkušenost té předchozí, že jakýkoliv přenos je neproduktivní.“ (Tánská, 2001, s. 30,31)

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4 DISKRIMINACE VE STÁŘÍ

V praktické části diplomové práce bude stěžejním úkolem zjištění, zda a pokud ano, jakým způsobem se cítí být starší generace diskriminována. Dalším cílem bude zjištění, jak vnímají senioři své postavení ve společnosti a v rodině. Jakým způsobem prožívají svůj současný život. Jako metoda je zvolen kvalitativní výzkum, formou rozhovoru, jehož výsledkem je zkoumání jevů, týkajících se chování, postojů, příběhů respondenta. V polostrukturovaném rozhovoru je větší množnost prozkoumat celistvěji problematiku a sledovat příběh seniora do větší hloubky.

4.1 Uvedení do výzkumného šetření

Problematika diskriminace ve stáří a její následky pro člověka a celou společnost, je diskutované a ožehavé téma. Starší člověk je ve svém životě konfrontován s celou řadou změn. Involuční změny, ztráta partnera, přátel, zaměstnání, vyšší procento výskytu nemocí a omezení schopnosti postarat se o sebe sama, je stěžejním úkolem seniora. Pokud převažuje v životě jedince frustrace, neuspokojivé citové a sociální kontakty, je velká šance na vstup diskriminačního chování, přicházejícího zvenčí. Senioři nestrádají jenom věkem a nastupujícími nemocemi. Značné riziko obsahuje absence blízkosti, lásky a vztahů s nejbližšími osobami.

4.2 Metody výzkumu, stanovení výzkumných otázek, cíl výzkumu

Empirické šetření bylo uskutečněno formou kvalitativního výzkumu. Podle Hendla (2005) není stanoven obecný způsob, jak lze vymezit výzkum ve sféře kvalitativní. Samotné otázky se během rozhovoru mohou modifikovat a upravovat směrem k probíhající atmosféře. Rozhovory s respondenty se uskutečnily pomocí tří stěžejních otázek, otázek pomocných a zanecháním prostoru pro samotné vyprávění a hodnocení respondenta. Témata rozhovoru se týkala nejen postoje k diskriminačnímu chování, ale i znalosti této problematiky a osobní zkušenosti s ní. Senioři byli navštíveni v domácím prostředí a tato skutečnost značně přispěla k jejich otevřenosti a pocitu bezpečí. Výzkumný vzorek byl vybrán na základě požadavku různorodosti ve věkové skupině 70+. Jednalo se o muže a ženy odlišného vzdělání, pracovního zařazení a životních zkušeností, se společným prvkem, jakým je život ve svém vlastním prostředí, nikoliv v péči zdravotní nebo sociální.

Při práci byl zohledněn etický aspekt, informovanost zkoumaných osob, jejich souhlas a respekt vůči nim, Platná legislativa v oblasti ochrany osobních údajů a zmíněné etické principy byly zohledněny i neuváděním skutečných jmen respondentů. Většina z dotázaných osob měla pozitivní přístup k odpovědím a dokázala překvapivě reagovat na položené otázky i rozvést je do hloubky.

Pro výzkum prováděný formou polostrukturovaného rozhovoru, jsme si stanovili následující výzkumné otázky:

1. *Cítí se ženy seniorky být více diskriminovány než muži senioři?*
2. *Vede vyšší vzdělání seniorů k větší schopnosti čelit diskriminaci?*
3. *Jsou senioři žijící ve společné domácnosti s rodinou lépe ochráněni před diskriminací přicházející z venkovního prostředí?*

Cílem výzkumné části je zjištění zda se senioři cítí být v naší společnosti diskriminováni. Pokusit se z rozhovorů popsat jak prožili produktivní věk, jak na něj navazuje věk postproduktivní, jakým způsobem se vyrovnávají se stárnutím a stářím. Dalším cílem je zjištění, jaký má vliv na diskriminační chování jejich genderová příslušnost, dosažené vzdělání a společný život s nejbližší rodinou.

4.3 Výzkumný vzorek

	Respondent	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Způsob bydlení
1.	Věra	žena	71	středoškolské	domek
2.	Alena	žena	71	středoškolské	domek
3.	Marie	žena	73	vyučení	byt
4.	Vladimíra	žena	80	nižší střední	byt
5.	Jitka	žena	72	vysokoškolské	byt
6.	Petr	muž	79	vysokoškolské	byt
7.	Jiří	muž	73	vysokoškolské	byt
8.	Ivan	muž	74	středoškolské	byt
9.	Milan	muž	75	vyučení	byt
10.	Karel	muž	74	vyučení	byt

Tabulka 1: Výzkumný vzorek

Rozhovor č. 1**Jméno: Věra****Věk: 71 let****Vzdělání: středoškolské****Rodinný stav: vdaná****Typ bydlení: dům na venkově, dříve byt ve velkém městě**

Paní Věra je v důchodě teprve dva roky. Celý život pracovala jako referentka v kanceláři, po revoluci v roce 1991 si se svými pěti kolegy založila vlastní firmu, která se zabývala stavebními pracemi. Protože jí nic a nikdo nenutil odejít do důchodu, pracovala z domu na počítači, vyřizovala korespondenci a účetnictví celé společnosti i po přiznání důchodu. Měla tak k dispozici i příjem z podnikání. V té době se z velkého města spolu s manželem odstěhovali na chalupu a byt přenechali jedinému synovi, který tam sám žije dodnes.

Finanční problémy za posledních dvaceti let nemá. Z našetřených peněz si vybuodovala bydlení plně vyhovující potřebám rodiny. Mohla si uskutečnit sen o vlastním vytápění, uspořené nákladů na stravování a to pěstováním ovoce a zeleniny na vlastní zahradě. Paní Věra je velmi šetrná po celý život a ke stáří přiznává, že šetření a vyhledávání slev například potravin se stalo doslova jejím koníčkem. Má velkou radost, pokud sežene hledané zboží v akci a ušetřené peníze může použít jako rezervu do budoucnosti. Její manžel je pravým opakem. Celý život byl velkorysý a penězům nepřikládal žádnou váhu. Tato stránka jeho povahy paní Věru rozčiluje a přiznává, že celý chod domácnosti včetně financí řídila a řídí ona.

Její běžný den sestává z úklidu, vaření, starosti o domácnost, kočku a manžela. Pokud to dovolí počasí a samozřejmě také roční sezóna, tráví den na zahradě, kterou mají nedaleko od domu. Dopravuje se tam na kole. Je fyzicky aktivní, nemá žádnou trvalou bolest, ale přiznává, že když měla 40 let, byla jí diagnostikována rakovina, kterou zdárně překonala a nyní navštěvuje lékaře jen preventivně. Každý den chodí na hodinovou procházku s přítelkyní, navštěvují nedaleké okolí bydliště.

Podílí se i na veřejných záležitostech obce, jako jsou volby nebo pomoc při účetnictví. Pravdou je, že posledních pět let už nechodí na zábavné akce pořádané ve vesnici ani nepěstuje tak čilé sousedské vztahy. Naplňuje ji čtení, ruční práce, internet i sledování televize.

VO1: cítíte se být diskriminována?

Diskriminaci nepociťuji v žádném ohledu. Nesetkala jsem se v pracovní oblasti, ani v soukromém životě s nějakým projevem diskriminačního chování vůči své osobě. Jediný syn je soběstačný a příležitostně pomáhá při práci okolo domu, sama mu ještě navarím a vyžehlím jeho věci, které si doveze. To mě přijde jako normální rodičovská výpomoc, protože syn nemá ženu ani děti a babičkou nejsem.

VO2: máte pocit, že Vaše dosažené vzdělání má vliv na to, abyste dokázala čelit projevům diskriminace?

Mám ekonomické vzdělání a v mém mládí se ničemu diskriminace neříkalo. Snad se mně jen vybaví pojem diskriminační zákon, který by měl ochránit lidi a skupiny před nějakou hrozbou od společnosti. Dříve se tomu říkalo „ubližování“. Děti ubližovaly rodičům a někdy rodiče dětem, když je hodně trestali, třeba fyzicky. Nebo se někomu ubližovalo, pokud měl jiný názor než většina společnosti. To byla asi diskriminace, nemohl se vyjádřit vlastní názor. Myslím, že vzdělání za doby socialismu nemělo slovo diskriminace v učebních textech.

VO3: pokud starší člověk žije v manželství, nebo s dětmi, má podle Vás větší šanci čelit jakémukoliv projevu diskriminace vůči své osobě?

Je jasný, že pokud rodina funguje a lidi v ní si všechno říkají a můžou se na sebe spolehnout, tak je venkovní provokace tak nezasáhnou. Určitě nad tím přemýšlím, když mě někdo ze známých třeba osočí v jakékoliv věci a беру to jako pomluvu a svým způsobem jako diskriminaci. Slova jako ty seš stará, tak tomu nerozumíš, je přece diskriminace! Starý člověk přece není hloupý! Možná jen pomalejší a méně pružný.

Je něco, čeho se do budoucnosti obáváte?

Bojím se nemohoucnosti a neschopnosti se postarat o sebe nebo manžela, ten byl již několikrát těžce nemocný a plně odkázaný na moji osobu a celodenní péči. Jsem ráda, že je všechno v pořádku a žijeme poklidný život bez zvrátů a emocí. Přeji si, aby to trvalo co nejdéle a nebyla sama odkázána na pomoc jiných osob, nebo snad nastoupila do domova důchodců, nemocnice nebo na dožití někam do ústavu. Chci umřít hodně stará, plná síly a v domácím prostředí.

Zhodnocení rozhovoru:

Paní Věra se na základě mého subjektivního pozorování jeví jako spokojená a radostná seniorka. Každodenní starosti bere s nadhledem, stále se na něco těší a neustále vymýšlí co je potřeba udělat a co vylepšit na svém domě. Její vzhled je upravený, vlasy nabarvené a ostříhané, oblečení modernějšího rázu a na sobě po celý den nosí zlaté náušnice, prsteny a hodinky. Sama tvrdí, že si připadá mladá nebo alespoň mladší než jaký je její chronologický věk. Nemá pocit promarněného života, věří, že co mohla udělat, udělala a minulostí se nezabývá. Pokud se sejde s přáteli z mládí, začne společně vzpomínat na to dobré, co zažili a kde všude byli. Dokonce je smířená, že se nedožije vlastních vnoučat, protože její syn je ve věku, kdy už rodinu neplánuje a dokonce nemá ani stálou partnerku. Doufá, že pokud by zůstala v budoucnosti odkázaná na jeho pomoc, tak se jí dočká a dožije u něho. Nevidí důvod k tomu, aby se bála jakékoliv formy diskriminace. V rodině ji neočekává a na úrovni společnosti jí údajně dokáže čelit. Žije život, který se jí líbí a chtěla by ho mít takový ještě hodně let. Má pozitivní přístup i myšlení, sice jsem vyzorovala mírné znaky pomlouvání a závidění, ale i tento rys dokáže potlačit.

Dílčí závěr

VO1: Respondentka diskriminaci nepocituje. Jako žena se s ní nesetkala.

VO2: Vzdělání nepovažuje za předpoklad úspěšného zvládnutí diskriminačního chování.

VO3: Fungující rodinu považuje za pevný bod v životě, v boji proti znevýhodnění, svobodnému rozhodování a kvalitě života.

Rozhovor č. 2

Jméno: Alena

Věk: 71

Vzdělání: středoškolské

Rodinný stav: vdova

Typ bydlení: rodinný dům ve velkém městě

Paní Alena nepracuje už skoro 20 let. Je doma od té doby co musela začít pečovat o osamělého otce, který trpěl Alzheimerovou nemocí. Ze začátku se projevovala jen zapomínáním, ale později ohrožováním sebe i jiných. Nezavíral plyn, nezamykal dům,

zapomínal. Z toho důvodu se i s manželem přestěhovali do rodného domu a později musela opustit i zaměstnání, aby stařeček byl celý den pod dozorem a péčí.

Po celý život pracovala ve velkém podniku jako referentka odbytu a mnoho dní v měsíci strávila na služebních cestách. Vzhledem k situaci doma nemohla takovou práci vykonávat a jinou si najít nechtěla. Během pěti let se u manžela objevila agresivní forma rakoviny, dva roky musela pečovat o svého muže, který ji paradoxně opustil daleko dříve než otec. V domě zůstala s tatínkem, bez opory manžela a v té době se začala projevovat absence mužské ruky. Bydlení chátrá, zahrada pustne. Před pěti lety zemřel otec, který po sobě zanechal celkem velké úspory a tak se paní Alena chtěla pustit do rekonstrukce domu a jeho okolí. Jenže osud tomu chtěl jinak. Domů se jí vrátil jediný syn, se kterým se rozvedla manželka a on opustil ji i dvě malé děti. Alena se bránila, ale jak sama říká, nemohla jediné dítě nechat na ulici. Jenže to netušila, že syn je alkoholik, což byla také příčina jeho rozchodu s rodinou. Jak sama říká, od doby sestěhování, nemá klid. Syn nadělal dluhy u nebankovních společností, které za něho splácí. Musela vzhledem k jejich výši dát dům do zástavy. Dluhy bude umořovat ještě pět let. Syn se v opilosti zranil natolik, že dostal invalidní důchod a matce na domácnost nepřispívá. Pouze se z něho snaží měsíčně dostat 2000 korun, určených na jeho dluhy. Pije stále, doma nic nedělá, domácnost je zanedbaná, špinavá a nefunkční. Ani záchod nesplachuje a voda teče jen v kuchyni.

Sama seniorka vypadá, že už jí na ničem nezáleží, zvykla si na těžký život, nemá sílu se stávající situací cokoli udělat. Svě dvě vnoučata neviděla 10 let a myslí si, že je už nikdy neuvidí. Ani její syn se o ně nezajímá, snad posílá výživné matce dětí, nemůže se ho na takové věci zeptat. Kdykoliv jen něco naznačí, vypukne v rodině hádka. Komunikace mezi oběma se omezuje na pár vět během rána, oběda a někdy k večeru. Paní Alena uvaří oběd, dojde na nákup a na procházku se psem, kterého syn nemá rád a chová se k němu nelidsky. Proto je nenechává spolu o samotě, má strach, že by do psa kopal. Takového chování ke zvířeti byla jednou svědkem.

VO1: Cítíte se být diskriminována?

Ano cítím. Ale nejvíce ze všeho od zaměstnavatelů v okolí. Již několikrát jsem si našla práci jako uklízečka, ale nikdy to nevydrželo déle než tři měsíce. Vždycky přišly Ukrajinky nebo Slovenky a byla jsem propuštěna. Myslím, že jim dával zaměstnavatel méně peněz anebo mu vadilo, že jsem stará.

Doma se synem se cítím být vykořisťovaná, ale neberu to jako nějakou diskriminaci. Je to můj syn, tak jsem si ho asi nechtíc vychovala. Měl vždy, co potřeboval i nepotřeboval. Alkohol mu úplně zatemnil mysl a stal se agresivním a já nevím co s tím dělat. Jednou jsem musela jeho chování nahlásit na policii, protože mě ohrožoval legálně drženou mysliveckou zbraní. Naštěstí se nedozvěděl, že jsem jim to oznámila, a když policajti přišli, zjistili, že má propadlý lovecký lístek nebo zbrojní pas. Tak mu zbraň odebrali a prodali, peníze z toho nějaký dostal a ty samozřejmě propil. Už jsem dávno nad tím vším zlomila hůl.

VO2: Vaše vzdělání je středoškolské s maturitou, máte pocit, že jste dost připravená, abyste se mohla bránit diskriminování?

Já nevím, jestli se jde taková věc naučit. Kdo někoho ve škole naučí jak se bránit systému a jiným lidem? Já jsem se to neučila a ani jsem si nemyslela, že bych něco takového jako je diskriminování sama zažila. Bránit se nedá jak. Jak se chcete bránit, když vás vyhodí z práce, nebo vás nevezmou a řeknou, že jste stará nebo to neumíte. Kam bych to šla říct a co by mě to bylo platný? Stejně si každý dělá, co chce a na druhých lidech mu nezáleží. Taková je doba a já bych si jen přála dožít v klidu.

VO3: myslíte si, že kdybyste měla manžela, který by s Vámi bydlel, že byste se cítila lépe?

Kdyby žil manžel, nikdy by nedopustil, aby se tohle dělo se synem. Určitě by tady syn nebydlel, byl by se svou ženou a dětmi, protože by mu otec domluvil. Řekl by mu, že má svoje povinnosti a ty si musí plnit beze zbytku a ne být rodičům na obtíž. A syn se ho bál a respektoval ho, takže by to nikdy nedopadlo tak jak to je dnes. Nemám v nikom oporu, nemám kamarádky, kterým bych to mohla říct. Jsem moc let mimo společenskou dění a z bývalé práce se s nikým nestýkám. Jediná kamarádka je mimo republiku, a když přijede do Brna, tak jdeme raději někam do restaurace, domů ji neberu. Mám strach, že bych měla ostudu se synem a jí se bojím říct celou pravdu o tom, jak teď žiju. Stydím se.

Zhodnocení rozhovoru:

Paní Alena je smutná žena, zanedbaná a předčasně zestárlá. Je vidět, že chodí ve starém oblečení, vlasy si stříhá sama a o svůj vzhled nepečuje. Do zrcadla se nedívá, ale i dnes je patrné, že byla hezká. Má velké hnědé oči a milý úsměv. Smutný úsměv. Její vyprávění je trhané, přemýšlí, co může říct a co se už nehodí. Není spokojená a rezignovala. Jakmile splatí synovi dluhy, přepíše dům na svého nejmladšího bratra, kterého má velmi ráda už

od dětství. Bratr ji nenavštěvuje, velmi ho děsí, jak jeho sestra žije. Proto si jen telefonují. To udělá proto, že si je jistá propitím majetku vlastním synem po její smrti.

Nechce od nikoho podat pomocnou ruku. Nemá k lidem důvěru. Se sousedy se nestýká, celý den tráví v kuchyni nebo ve svém pokoji u televize. Nečte, nebaví jí to. Má na starosti slepice, malou zahradu a pejska, který ji bezmezně miluje a je jediným tvorem co jí dělá radost. Je na ni smutný pohled, ale pomoc od jiných odmítá, údajně žádnou nepotřebuje. Nemá plány do budoucna, žije ze dne na den, nebo spíše přežívá a přeje si, aby jí nic nebolelo a mohla spát a v jakémisi podivném klidu dožít.

Dílčí závěr

VO1: respondentka se cítí být diskriminována na základě genderové příslušnosti. Špatné vztahy se synem nebere jako diskriminaci, ale vykořisťování a důsledek špatné výchovy.

VO2: vzdělání neoznačuje jako prostředek ke zvýšené schopnosti obrany proti diskriminaci.

VO3: Rodinu, hlavně partnera uvádí jako prvotní oporu a pomoc v řešení životních situací. Manželova absence se projevila v rezignaci na spokojený a plnohodnotný život.

Rozhovor č. 3

Jméno: Marie

Věk: 73 let

Vzdělání: vyučení

Rodinný stav: vdova

Typ bydlení: žije ve vlastním jednopokojovém bytě ve velkém městě

Paní Marie je velmi drobné postavy a milého obličejce, což zaujme na první pohled. Pohybuje se tiše a celá se jeví taková nenápadná a zakřiknutá. Do svých padesáti let bydlela s manželem a dvěma dětma, na vesnici v rodinném domě. Měli velkou zahradou a chovali domácí zvířata. Dcery odešly z domova a paní Marii zemřel manžel. Proto musela řešit nejen bydlení, ale i životní změnu. Protože by na celé hospodářství a dům sama nestačila, vše prodala, peníze rozdala mezi děti a sama si nechala zbytek pro sebe. Koupila malý byt ve městě a začala pracovat jako kuchařka v závodní kuchyni. Prvních pět let byla v práci spokojena, kolektiv byl ucelený, věkově stejný a vedoucí všem vycházel

vstříc. Jenže potom podnik zanikl a celá kuchyně přešla pod soukromou osobu a začali vařit jídla pro širokou klientelu v okolí. Každé ráno vstávala ve čtyři hodiny a do konce pracovní doby se nezastavila. V té době klesly výděvky všem pracovníkům, proto jich polovina odešla a zůstali jen ti, kteří jiné místo nenašli, nebo se báli odejít. Tak i paní Marie zůstala pracovat do doby, než mohla odejít do předčasného důchodu. Musela, protože se u ní začaly objevovat nemoci, spojené s dlouhodobou fyzickou zátěží.

S odchodem do předčasného důchodu a tím, že její příjmy po celý život byly na velmi nízké úrovni, dostala důchod jenom ve výši 8.560 korun. Sama přiznává, že kdyby jí občas jedna z dcer něco nekoupila a kdyby ještě neměla našetřeno, nemohla by si z důchodu nic koupit. Když zaplatí nájem a všechny poplatky, k tomu léky a jídlo, nezbude jí ani 200 Kč měsíčně. Stravu řeší tím, že si nakoupí v pondělí dopoledne čtyři zatavená jídla v nedalekém stánku a jedna taková porce jí vydrží na dva obědy. Potom dokupuje jen pečivo a drobnosti ke snídani a večeři. Jí opravdu málo, ale je možné, že při její drobné postavě jí tyto porce postačují. Rovněž ušetří nemalou položku za plyn, elektřinu a vodu, které by při vaření byla nucena použít.

Její velikou a největší zálibou je četba. Navštěvuje městskou knihovnu, doma má na měsíc vypůjčených asi tak dvacet knih. Stěžuje si s úsměvem, že už má skoro všechno co jí zajímá, přečteno. Tak si půjčuje a čte i to co jí moc nezajímá. Sousedka přináší časopisy jednou za měsíc a ty zase po přečtení předává paní Marie jiné starší paní. Ven moc nechodí, jen na nákupy a jednou za dva měsíce jede vlakem za dcerou, která bydlí padesát kilometrů od ní. A taky, jak dodává, jednou za čtvrt roku zajde na pedikúru, a ke kadeřnici. A celkem často se dívá z balkonu na ruch kolem, to když si jde zakouřit. Líbí se jí ve městě, má pocit, že není sama. Dokonce je ráda, když nad ní nájemníci dupou a hlučí. Nemá ráda ticho.

VO1: cítíte se být diskriminována?

„Nevím, nevím. Diskriminace je asi něco velkého, strašného. Je to jako ubližování, ne? Mě nikdo neubližuje, ale je pravda, že nikam moc nechodím ani na ty akce co jsou pro důchodce a pak je tam diskriminují tím, že z nich dostávají peníze za nepotřebné zboží. Tam na ně tlačí a zneužívají stařecké nerozhodnosti a bojácnosti. Já jsem jen znevýhodněna vyšší důchodu, ale nedá se nic dělat, musím žít z toho, co mám. Jsou na tom lidé hůř než já. Nemají třeba vlastní střechu nad hlavou! A když jdu k lékařům, nebo musím

do nemocnice, tak se ke mně všichni chovají moc hezky. Vždy mám pocit, že má personál úctu ke stáří. Nemám ráda konflikty.

VO2: myslíte si, že Vaše vzdělání a četba, Vám dala základ pro to, abyste se ubránila diskriminačního chování od jiných osob?

Nad tím jsem už přemýšlela. Jednou u dveří zazvonil velice neodbytný mladý muž, Nabízel elektřinu, tvrdil, jak ušetřím peníze. Pořád mluvil a já jsem nebyla schopna mu něco odpovědět. Tak jsem to vyřešila zabouchnutím dveří a od té doby nikomu, koho neznám, neotevřu. Podívám se kukátkem, a pokud toho člověka neznám, tak dělám, že nejsem doma. Bojím se obtěžování – taky nikoho neobtěžuju!

VO3: Pokud byste měla manžela, měla byste pocit většího klidu a bezpečí?

Určitě bych měla pocit, že by za mě vyřešil problémy, na které nestačím, anebo se jich bojím. Byla bych taková klidnější, ale zase bych měla víc práce. Musela se podřizovat a na to ve svém věku už nemám náladu. Tak život dožiji sama, s knihami a televizí, jen mít zdravé oči a pohodu.

Zhodnocení rozhovoru:

Paní Marie působí klidně a vyrovnaně. Je smířená s minulostí a do budoucnosti nahlíží s optimismem. Má klidnou a nekonfliktní povahu. Raduje se z maličkostí běžného dne.

Dílčí závěr

VO1: *respondentka cítí znevýhodnění v ekonomické oblasti. Příjem ve stáří považuje za nízký a nerespektující potřeby staršího člověka.*

VO2: *vzdělání a přehled je důležitý pro vlastní obranu a soběstačnost.*

VO3: *v soužití s partnerem uznává jako jistotu a klidnější život ve stáří.*

Rozhovor č. 4

Jméno: Vladimíra

Věk: 80 let

Vzdělání: dvouletá dívčí škola

Rodinný stav: vdaná

Typ bydlení: žije ve velkém městě v pronajatém bytě

Paní Vladimíra je pro mne prototypem důvěřivého a hodného seniora. Vysvětlím proč. Do jejího bytu jsem se dostala při plnění pracovních povinností. Hledala jsem na adrese klienta, který se z bytu odstěhoval, protože neplatil nájem. Po mém představení a sdělení, že hledám v tomto bytě někoho úplně jiného a tedy se omlouvám, mě paní Vladimíra ihned vpustila dovnitř. Musela jsem se posadit, nabídla mně kávu. Říkala jak je ráda, že jsem přišla, protože u ní dlouho nikdo nebyl a nemá si s kým popovídat. Čeká na vnuky, moc se těší, až jí navštíví. V nájemním bytě bydlí s manželem teprve 14 dní. Nový majitel jejich starého domu je vyhodil po čtyřiceti letech z bytu. Proto jí dcera a zeť našli nový podnájem. Ještě se musí zvyknout, ale je ráda, že mají teplo a celkem klid. Ale nemá co na práci a manžel je morous, jen leží v posteli a cpe se jídlem. Mimochodem měla napečené vynikající české buchty.

Po vyřízení služebních otázek a její ochoty sdělit mě vše co věděla, nadešel čas, abych se pokusila dozvědět něco z jejího života. Rozhodně nebyla proti. Celý život pracovala ve fabrice, později v prodejně s textilem a dvacet let je v důchodě. V každém zaměstnání se jí líbilo. Pracovala ráda a hlavně měla štěstí na lidi. Nesetkala se s nikým, s kým by si neporozuměla nebo nepohodla. Proto na dobu strávenou v zaměstnání vzpomíná ráda. Jen jí mrzí, že už si o tom všem nemá s kým popovídat. Všechny kamarádky a kolegyně nežijí. Na ostatní spolupracovníky nemá kontakt.

Vychovala dvě děti. Syn jí umřel poměrně mladý a zůstala jen dcera. Ta se o maminku stará podle svých možností, je totiž trošku nemocná. Ale její dva vnuci za ní chodí s nákupem a mají si spolu pořad co povídat. Je moc ráda, že je má a že jsou to slušní a dobře vychovaní chlapi.

Paní Vladimíra peněz nazbyt nemá, její důchod jde na bydlení a manželův na ostatní potřeby. Nikdy ve svém životě neměla nadbytek financí, proto se naučila hospodařit s tím, co bylo k dispozici. Dříve se žilo skromně, říká. Hlavně mít střechu nad hlavou a co do pusy, ostatní je už navíc a nemusí to být.

Ve volném čase, což jak říká je vlastně celý den, se dívá na televizi a poslouchá rádio. Někdy luští křížovky, ale zlobí ji oči, tak to moc nepřehání. Hrozně ráda by v novém bydlišti potkala nějakou hodnou paní, se kterou by si mohla popovídat a pozvat ji k sobě domů. Jen neví, jak se má seznámit. Jak někoho oslovit na ulici nebo v obchodě.

Jako mladá byla hodně společenská. Chodila na plesy, zábavy, ráda tancovala a bavila se. Ale to je všechno pryč a doma s manželem, který toho moc nenamluví, se strašně nudí.

Ve starém bydlíšti navštěvovala mnoho různých prodejních akcí. Moc se jí líbilo, jak tam řečníci mluvili a nabízeli různé zboží. Nikdy si nic nekoupila, ale přesto tam chodila. Byla mezi lidmi a bavilo jí poslouchat a pozorovat. Až později se z televize dozvěděla, jak se hodně starých lidí nachytalo a koupilo nepotřebné a drahé věci. Tak se jen diví, proč si je tedy kupovali? Věděla, že na to nemá peníze a ani nic z toho, co tam bylo prezentováno, nepotřebovala.

VO1: cítíte se být diskriminována?

Tak teď nevím co to je. Jakože se mám špatně? Aha, že mně někdo ubližuje nebo ubližoval? Třeba, že jsem stará a neumím se bránit? Ne, ne, myslím, že ne. Rodinu máme malou a rozumíme si, navštěvujeme se. Tedy navštěvují mě dcera, zeť a vnuci. Nikoho jiného už nemám. Manžel mě jenom diskriminuje! Musím každý den vařit teplý jídlo. Pořád myslí jenom na jídlo.

V autobuse mě taky pustí sednout, hned jak nastoupím. Jen jednou mě jakýsi výrostek řekl, že mám sedět doma na zadku a nejezdit ve špičce městskou hromadnou dopravou. Ale to byl nějaký zlý chlapec, až bude starý, taky ho nikdo nepustí sednout, vrátí se mu to. U doktorů se ke mně chovají hezky. Když potřebuju nějaké drahé léky, tak paní doktorka poradí, ve které lékárně je seženu za levnější peníze.

VO2: myslíte si, že jste byla po dobu pracovního života připravována na to, že by vás mohl někdo nebo něco diskriminovat?

Ne, já jsem se chovala k lidem slušně a očekávala jsem, že oni se budou zase slušně chovat ke mně. Tak proč bych si měla myslet, že mě bude někdo ubližovat. A proč by to taky dělal? To se přece nedělá a lidi nejsou tak zlí jak se dnes všude říká. Když je někdo zlý tak raději půjdu od něho pryč a nebudu čekat, až mě něco udělá.

VO3: cítíte se bezpečně, protože žijete s manželem a máte v něm oporu?

Tak to bych neřekla. Můj muž toho moc nenamluví a celý život jsem všechno musela vyřizovat sama. Přišel domů z práce a hleděl si víc sebe, než domácnosti. A taky je o polovinu hubenější než já, to bych ho musela asi ochránit já. (směje se a manžel se mračí)

Zhodnocení rozhovoru:

Paní Vladimíra dostala do vínku šťastnou povahu. Je veselá, nepřipouští si nebezpečí. Bere věci s humorem a nadhledem. Jen nevím, jestli není na dnešní drsný svět moc optimistická

a důvěřivá. Už jen tím, že se mnou jako s cizím člověkem strávila více než hodinu ve vlastní domácnosti. Vyprávěla, odpovídala ochotně na otázky a byla strašně ráda, že si může popovídat. Myslím, že by takovou hodnou stařenku mohl kdokoliv oklamat nebo jí třeba okrást. Doufám, že k tomu nikdy nedojde.

Dílčí závěr

VO1: respondentka nepocituje diskriminační chování, má pozitivní přístup k životu, lidem.

VO2: nepovažuje vzdělání za důležité v boji proti diskriminaci, důležitým prvkem je výchova, slušné chování a ochota lidí se dohodnout.

VO3: manžela nevnímá jako člověka, který by ji ochránil, ale přesto je na ní vidět radost z dobře fungujících generačních vztahů a chodu rodiny.

Rozhovor č. 5

Jméno: Jitka

Věk: 72 let

Vzdělání: vysokoškolské

Rodinná stav: vdova

Typ bydlení: žije ve vlastním třípokojovém bytě, ve velkém městě

Paní Jitku jsem musela hodně přemlouvat k rozhovoru a slíbit, že neuvedu její pravé jméno.

Je v důchodě sice už deset let, ale ještě dnes občas zaskakuje na základní škole. Učila skoro 30 let zeměpis a matematiku na druhém stupni. Když jí pan ředitel zavolá, že některá mladší kolegyně je nemocná, nebo jde na mateřskou dovolenou, znovu zavítá mezi žáky. Mozek jí prý slouží dobře, pamatuje si učivo, ale děti jí už daleko více lezou na nervy. Neučí se a nemají dobré způsoby. Taky jí neslouží zdraví, bolí jí záda a nohy, a kdyby se jí nějaká koruna k důchodu nehodila, už by do školy učit nešla.

S manželem žila třicet let. Odešel na věčnost v době, kdy se chystala do důchodu. Byl o deset let starší a dlouhodobě těžce nemocný. Tak zůstala sama. Mají spolu jediného syna, který sice pracuje v jiném městě, ale protože je stále svobodný, tak na víkendy jezdí domů. Manžel měl ještě jednoho syna z prvního manželství. O něm nic neví, nijak se

nepídí, jak poznamenala. Syn si k ní domů jezdí odpočinout a tak ho obsluhuje, vaří mu a pere prádlo. Je na něho dost fixovaná a nedovede si představit, že by se třeba mohl oženit a přestat za ní jezdit. To by asi nepřežila. Je to jediný poklad a náplň života. Přiznává, že mu po celý život umetala cestičku. Je trochu rozmazlený a někdy se k ní chová despoticky a hádají se. To se jí sice nelíbí, ale je to jediné dítě.

Trošku je to v rozporu s tím, co sama na cizích dětech nemá ráda. Jak poznamenala v životě je košile bližší než kabát! Finanční problémy nepocituje. Když syn potřebuje koupit něco dražšího a ona mu chce přispět, vezme si půjčku. Párkrát si kvůli němu vzala i hotovostní půjčku s nevýhodným úrokem, ale vždy ji nějak doplatila. Byt má zařízený z období manželství, na dovolené nejezdí, pouze jednou za rok do lázní. Občas si dovolí koupit nové oblečení, dražší boty nebo taky kabelku. Během týdne nevaří, odbývá se namazaným chlebem. V sobotu a neděli navaří hodně jídla a spolu se synem si dopřejí, co hrdlo ráčí. Mezi lidmi nechodí, kamarádky nemá. Kolegyně ze školy nevyhledává.

Ani v době manželství údajně nepěstovali žádné sousedské nebo kamarádské vztahy. Stačila jim vlastní rodina a její zázemí. Hodně četli a jezdili na výlety po okolí a památkách. Především v době kdy byl syn malý.

VO1: jak vnímáte diskriminaci vůči své osobě?

Diskriminaci vnímám jen z okolního světa. Nelíbí se mi chování dnešních lidí, sousedů a dokonce kolegů ve škole. Jsou sobečtí, nevypočítaví a neberou ohledy na druhé. Cokoliv řeknu, třeba tady v domě, je přijímáno s nelibostí. Několikrát jsem upozorňovala městskou policii na pochybné existence v okolí mého bydliště. Vždy přijeli a s pohrdáním mě vyslechli, ale nikdy se nic nespravilo ani nevyřešilo. To chápu diskriminačně, vzhledem k mému věku je evidentní, že mě považují za starou a bláznivou bábu. Za rohem se zasmějí a vykašlou se na to, aby se něco vyřešilo. Opravdu se za naším domem scházejí nekalé živly, pijí alkohol a berou drogy.

VO2: vzhledem k Vašemu vysokoškolskému vzdělání, myslíte si, že se lépe diskriminaci ubráníte?

To nemá co dělat s mým vzděláním. Jsem vzdělaná dost. Ale pokud potřebuji pomoc a nikde se jí nedovolám, tak je mě inteligence nanic. Diskriminovat se samozřejmě nenechám, nikdo cizí si nesmí nic k mé osobě dovolovat. Vím kam se obrátit a jak to řešit. Ale jako obrovskou diskriminaci beru postoj bankovních ústavů. Důchodkyně mého

formátu nedostane půjčku s rozumnou úrokovou sazbou ani v bance ve které jsem už mnoho let klientkou.

VO3: myslíte si, že byste se cítila lépe ochráněna před diskriminací, pokud by žil manžel?

Samozřejmě. Pokud bychom byli spolu i nadále, řešení vzniklých problémů by bylo snazší. Manžel měl velmi vybrané způsoby a také vysokoškolské vzdělání humanitního směru a byl mě oporou v těžkých chvílích. Jsou momenty, kdy se ptám, co by v té které situaci udělal on sám a jak by mi poradil. Zajisté by se proti jakékoliv formě diskriminace ohradil a dokázal jí čelit a také svoji rodinu uchránit!

Zhodnocení rozhovoru:

Paní Jitka je dost odměřená, opovrhuje ostatními lidmi a je přesvědčená o vlastní pravdě. Není člověkem, se kterým by se mohl každý spřátelit. Působí samolibě a odpovídá úsečně a někdy jízlivě. V jejím případě geny a prostředí v dětství naprosto přehlušily vzdělání a praxi ve školním prostředí. Nejeví se jako paní učitelka, na kterou by s láskou vzpomínali její žáci. Možná se mýlím, skutečností je, že se ani jedinkrát nezmínila o dětech, které učila a na které by zavzpomínala. Středobodem života byl pro ni manžel a jediný syn, který jí svým způsobem zůstal viset na krku do dnešní doby.

Dílčí závěr

VO1: respondentka považuje za diskriminaci chování okolního světa, sousedů, kolegů, složek policie a mladých lidí.

VO2: vzdělanost podle jejího názoru není dostatečnou obranou diskriminace, chybu nalézá v systému a společnosti.

VO3: manželství je pro ni velkou zárukou a obranou proti diskriminaci.

Rozhovor č. 6

Jméno: Petr

Věk: 79 let

Vzdělání: vysokoškolské technického směru

Rodinný stav: ženatý

Typ bydlení: žije ve velkém městě, ve vlastním čtyřpokojovém bytě.

Pan Petr je vysoký a pohledný muž, pohublé postavy, na které se podepisuje nemoc pohybového aparátu. Dříve býval statnější. Po celý život je jeho největší vášní četba. Vlastní rozsáhlou knihovnu, knihy jsou všude po bytě. Pracoval v různých profesích. Od ekonomického náměstka až po pracovníka u čtyř kopáčů. To bylo v období po roce 1968, kdy byl z politických důvodů sesazen z funkce ve strategickém podniku. I v době socialismu měl dvě zaměstnání a proto si mohl koupit auto a postavil svépomocí krásný byt v žádané lokalitě města. Je a byl velmi pracovitý, dá se říct workoholik, je manuálně zručný. Dodnes jezdí na chatu, kterou si taky sám vybudoval a snaží se pracovat na zahradě. Ovšem jak sám říká, už to vzhledem k onemocnění, tak lehce nedokáže.

Jeho velkou vášní je počítačová technika. Dokáže na svém počítači i notebooku ukládat fotografie, obsluhuje programy a je nejen na mailu, ale také na nejmenované sociální síti. V dřívější době spolu s kolegy vyvíjel i první program pro neslyšící děti ve městě. Obsluhoval i mixážní pult v divadle jako druhé zaměstnání a v posledních letech před důchodem pracoval ve vlastní firmě se svým společníkem. Tu v podstatě vybudovali sami na zelené louce a po odchodu do důchodu ji přenechal společníkovi. Do důchodu odešel až v 68 letech.

Je po druhé ženatý, jeho první žena a matka dvou dětí zemřela velmi mladá, měla 42 let. Několik let se staral o druhou dceru sám. Dcera odešla z domu a tak se posléze znovu oženil s bývalou spolužačkou ze střední školy, která také ovdověla. Má pět vnuků a vnuček a čtyři pravnoučata. Více méně je se všemi v pravidelném kontaktu. Pravidelně, jednou měsíčně, chodí se svými kamarády do hospůdky na pár piv. Proberou život, zavzpomínají, ohodnotí politickou situaci a vlastní problémy.

Neumí se nudit. Když mu zdraví dovolí, pracuje na počítači, čte a chodí na dlouhé procházky v jakémkoliv počasí. Potřebuje si udržet kondici. Vlastní také cvičící přístroje, má takovou malou posilovnu v jednom z pokojů. Během léta jezdí na chatu, pracuje a opravuje věci v dílně. Celý život řídil auto, což dělá dosud, ale už sám přiznává, že se blíží jeho poslední řidičská sezóna. Začíná špatně slyšet na jedno ucho, má problém s hybností páteře, pozoruje sníženou dobu reakce na nebezpečí. Je natolik rozumný, že si to uvědomuje. Nehodlá do budoucna riskovat ohrožení sebe i ostatních v provozu na silnici.

VO1: vnímáte ve svém věku diskriminaci?

Diskriminace a značná se týká mého zdravotního stavu. Tím se cítím být velmi omezen. Omezuje mne při pohybu, při sportování a při práci na zahradě. Nevládám samozřejmě to co dříve, ale děsí mě představa, že se budu čím dál tím hůře pohybovat nebo se stanu závislým na cizí pomoci. Už si delší dobu nekupuji boty, které mají tkaničky, neohnul bych se a nezavázal si je. Není to dobrý pocit. Myslím, že stárí je spojené s nástupem různých nemocí, ale taky si myslím, že se na ně málokdo dokáže s předstihem duševně připravit. Ani mě dříve nenapadlo se nějak šetřit nebo předcházet chorobám jakoukoliv prevencí. Vše se začne řešit až když je pozdě a člověku se něco přihodí anebo onemocní. Diskriminuje mě vlastní zdravotní stav.

VO2: máte pocit, že jste svým vzděláním před případnou diskriminací uchráněn?

Díky tomu, že jsem celý život hodně četl a vzdělával se, mám větší přehled a tedy i teoretické znalosti co diskriminace obsahuje. Nesnesl bych jakýkoliv náznak nesprávného chování vůči své osobě nebo svým blízkým. Nikdo nemá právo jakkoliv omezovat ostatní na základě určité odlišnosti. Starší člověk se stává v mnoha případech terčem diskriminace v naší společnosti. Zním z vyprávění hodně příběhů o nevděčnosti zdravotnického personálu, neochotě léčit staré lidi. Jednou jsem se taky setkal s lékařem, který měl nemístné řeči o mé chorobě a jejím léčení. Evidentně se snažil neposkytnout pomoc a dával najevo, že na mě jako na člověku už tolik nezáleží. V situaci, kdy je pacientovi natolik zle, že se nemá jak bránit a je v rukou lékaře – neprofesionála, je těžké bojovat za vlastní práva. Všechno je jen v lidech. Jen na lidech záleží, jak se budou k sobě chovat a jak se budou respektovat. Výchovou se dá zabránit diskriminačnímu chování ve společnosti. Diskriminaci, která se týká kohokoliv a kdekoliv.

VO3: žijete s manželkou, máte kolem sebe rodinu. Je to i pro vás záruka, že pokud by se přece jenom diskriminační chování objevilo, máte se na koho obrátit a vyhledat pomoc?

Tak více hlav, více ví. Je vždy dobré vědět, kam se má člověk obrátit a hlavně na koho, pokud se mu stane nějaké bezpráví. Určitě bych se v první řadě snažil najít si pomoc a poradit si sám. Pokud by mně síly nestačily, začal bych hledat pomoc nejdříve v rodině, ale také u kamarádů a na internetu. Pevně doufám, že takové problémy řešit nebudu muset. Není to nic příjemného pro nikoho, natož pro staršího člověka.

Zhodnocení rozhovoru:

Pan Petr je veselý člověk. Má přehled, je sečtělý, zajímá se o dění kolem sebe a ve světě. Má neustálý zájem se něčemu učit. To je patrné vidět na tom, jakým způsobem si rozumí

s počítačem. Pracuje i s fotografiemi, tiskne je a celkově ovládá práci s výpočetní technikou. Baví ho nacházet nové technologie, byl by rád o několik desítek let mladší. Lépe by mohl zvládnout výstřelky a novinky, které se stále a stále objevují na trhu.

S manželkou je poji harmonický vztah. Sice mají rozdílné zájmy i vzdělání, ale ve využití volného času se shodnou. Pokud se neshodnou, jde každý z nich dělat to, co právě považuje za nutné a nepřekáží si. Po obědě chodí pan Petr každý den na hodinu spát. Jeho žena si pustí televizi v jiném pokoji a neruší se. Mají zaběhnutý každodenní rytmus a je pravda, že v době odpoledního klidu se návštěvy nepřijímají. Potom dlouho do noci, nebo spíše do časných ranních hodin, je pan Petr plný energie. Dívá se na televizi, čte nebo pracuje na počítači. To je totiž, jak říká, v domě klid a pohoda.

Dílčí závěr

VO1: respondent považuje vlastní zdravotní stav jako diskriminační, uznává nedostatek prevence a nezájem o své zdraví v mladším věku.

VO2: vzdělání je pro něho jednou ze záruk a prevencí diskriminace, vše ostatní záleží na charakteru a postoji člověka ve společnosti.

VO3: plnohodnotné a fungující vztahy v rodině jsou základem pocitu bezpečí a boji proti diskriminaci.

Rozhovor č. 7

Jméno: Jiří

Věk: 73 let

Vzdělání: vysokoškolské

Rodinný stav: rozvedený

Typ bydlení: ve velkém městě, v jednopokojovém bytě

Jiří je příjemný starší muž. Má velmi štíhlou postavu, hlídá si stravování, protože od svých padesáti let trpí silnou cukrovkou. Tuto nemoc se mu podařilo dostat do slušných mezí právě změnou stravovacích návyků a životního stylu. Každé ráno po probuzení chodí na půlhodinovou procházku po okolí, spojenou s nákupem novin a pečiva. Žije sám po rozvodu už 20 let. Má dvě dcery a několik vnuků, se kterými se vidí jen 2x za rok. Rodina žije 300 km od místa bydliště pana Jiřího. V telefonickém kontaktu jsou každý den.

V důchodě je sedmým rokem a celý produktivní život pracoval v jediné firmě. Tam si postupem času vybudoval vyšší postavení, ze kterého i odcházel do řádné penze.

V současné době je předsedou družstva majitelů garáží v místě bydliště. Tam koncentruje veškerou iniciativu a čas. V zimě sám odklízí před garážemi napadnutý sníh, stará se o pořádek v okolí bydliště. Rád a ochotně vypomáhá sousedům v domě.

Jiné kontakty nebo aktivity již nemá. Pokud je doma, prohlíží si novinky na počítači a sleduje politické dění doma a ve světě.

Před několika lety měl stálejší partnerku, se kterou soužití nevyšlo a tak dnes už žádná žena do jeho života nepatří. Naučil se žít sám. Je to na něco snazší, ne však na finance. Z jednoho důchodu se dnes žije špatně a leccos si člověk nemůže dovolit. Má automobil, jezdí však zřídka. Důvod to má jediný, na silnici se už trochu bojí a je pomalejší v reakcích na městský provoz. Taky nemá, kam by jezdil. Proto s autem vyjíždí z garáže jednou za měsíc na větší nákup do hypermarketu.

Nemá žádného kamaráda, se kterým by se pravidelně stýkal. Jeho jediný kamarád je z vysoké školy. S ním je ve styku alespoň přes skype na počítači, protože bydlí v Německu už mnoho let. Tak si alespoň tímto způsobem předávají názory a postoje k životu, probírají, co se stalo a jak se mají. Je spíše uzavřený typ. Nejraději je sám doma a v klidu bez rušivých momentů. Také hůře slyší, a proto se vyhýbá lidem, které nezná a oni neznají jeho. Působí mu problém soustředit se na mluvu jiného člověka. Svoje nemoci bere jako velký handicap. Tvrdí, že už na okolní svět moc nestačí a nemá sílu mu porozumět.

Chodí brzy spát, někdy si něco přečte a ráno je už v šest hodin na nohou. V podstatě mu vyhovuje pravidelný denní režim a stanovený rytmus. Vaří si sám, vzhledem k cukrovce nemůže jíst všechny potraviny a musí se hodně kontrolovat. Jeho dny jsou údajně v podstatě nudné, ale nudu jako takovou nepocituje. Žije tak jak se mu líbí a jak mu to vyhovuje. O své minulosti nechce hovořit. Už to bylo a nezmění se nic, pokud se do ní bude jen myšlenkami vracet. Hodně věcí by prý udělal úplně jinak. Hlavně by se více snažil, aby měl daleko lepší vztahy se svými dcerami, zeti a vnoučaty. Dnes už mají všichni vlastní život a on jim ho nechce nabourávat svými starostmi nebo péčí. Přemýšlel mnohokrát, co bude v době, kdy se o sebe nebude moci postarat, ale jak říká, na nic kloudného nepřišel. Jen by mohl odejít do domova důchodců anebo zavčas na druhý břeh, aby nebyl nikomu na obtíž.

VO1: cítíte se být diskriminován?

Ano, cítím a hodně. Největší diskriminace pro starého člověka je diskriminace od státu. Důchody se nevalorizují, nebo to nestojí za řeč. Když má člověk jen jeden příjem a musí si vše zaplatit ze svého, nezbyde mu nic navíc. Pokud zaplatím za byt, jídlo a za léky, které nezbytně potřebuji, jsem skoro na nule a to nemám důchod úplně nejnižší v této zemi. Když chci jet třeba do lázní anebo jen tak se někam podívat, musím hodně přemýšlet kde a za co ušetřit peníze. Je to věčný boj pořád dokola a je celkem ubíjející. Vadí mi, že jsem celý život pracoval a po státu nic nechtěl, odváděl daně a na stáří musím přemýšlet, co a za kolik si můžu dovolit koupit. To je diskriminace od státní byrokracie a myslím, že tak to cítí většina důchodců v této republice.

VO2: má vaše vzdělání vliv na obranu proti jakékoliv diskriminaci?

V oblasti diskriminace státem opravdu žádné vzdělání nepomůže. Jak se bránit? Stávkovat? Na důchodcích nikomu nezáleží, každý druhý je v podstatě přehlíží. Na úřadech se tak děje dvojnásob. Žádná státní úřednice nebo úředník nikdy neporadí na co má člověk nárok a jak si to vyřídit. Všechno co jsem kdy potřeboval, jsem si našel sám na internetu. Na nikoho se v dnešní době nedá spolehnout a bohužel nikomu nemůžete věřit. Velmi mne také vadí bezohlednost lidí v domě, kde už tolik let žiji. Polovina bytů je v pronájmu, majitelé se odstěhovali a teď byty pronajímají. Lidé, kterým v podstatě nic nepatří a nemají vztah ke společnému majetku, je naprosto jedno co se v domě děje a klidně ničí třeba nový výtah, schránky a sklepy. Je ve mně hrozná bezmoc, protože domluvit se jim nedá. Jen se ušklíbnu a řeknou si něco o starém dědkovi, co otravuje. Potom všichni doplácíme na vandaly, kterým je jedno jestli budou žít třeba na smetišti. To je diskriminace vůči všem slušným lidem, tak to cítím.

VO3: myslíte, že kdybyste žil u svých dětí, byl byste lépe ochráněn před jakoukoliv formou diskriminace?

Tak to si nemyslím. Před diskriminací, jakou já pociťuji, mě vlastní rodina neochrání. Nedokázal bych žít v jednom pokoji, používat společnou koupelnu s více lidmi, zpovídat se kam jdu a kdy přijdu. Už za ty roky nejsem zvyklý s někým bydlet. Raději budu odpovědný sám za sebe a jen své osobě. Tak mě to vyhovuje, a dokud to půjde, nebudu na svém životě nic měnit. Nikdy jsem nebyl moc společenský typ. Možná i proto mě ztroskotalo jediné manželství. Nebyl jsem ochotný ani v mládí účastnit se společenského života a to mé ženě postupem času začalo vadit. Dneska jsem to pochopil, další partnerství nevyhledávám. Budu se snažit, aby mě v tomto věku nic nediskriminovalo. Tedy to co můžu sám ovlivnit.

Chování vlády a jejich úředníků sám neovlivním ani nezměním a to mě dost mrzí. Je to boj s větrnými mlýny.

Zhodnocení rozhovoru:

Pan Jiří žije samotářským způsobem života. Je klidné povahy a umí se o sebe sama postarat. Neřeší minulost, žije přítomností a snaží se být soběstačným po celý zbytek svého života.

Dílčí závěr

VO1: diskriminační chování zažívá od státní moci. Podle jeho názoru neposkytuje byrokracie pro starší lidi takové finanční zázemí, jaké by potřebovali. Nedostatek peněz je proto důvodem k nižší životní úrovni lidí v důchodovém věku.

VO2: vlastní vzdělání nepomůže proti diskriminaci od společnosti, přesto dokáže studiem, svým chováním a postojem diskriminaci čelit.

VO3: nepovažuje rodinu či partnerství za spolehlivou obranu a podporu proti diskriminaci.

Rozhovor č. 8

Jméno: Ivan

Věk: 74 let

Vzdělání: středoškolské

Rodinný stav: rozvedený

Typ bydlení: žije ve velkém městě v třípokojovém bytě

Pan Ivan má za sebou celkem bouřlivý život. Mládí prožil v Brně, hodně trampoval, žil sportem a vyučil se kuchařem. Později si dodělal maturitu na střední škole. Protože ho bavilo vaření, začal po škole pracovat v různých hospůdkách jako kuchař. V roce 1975 se svou ženou a dcerou odešel do ciziny. V té době samozřejmě ilegálně. Odjeli s rodinou do tehdejší Jugoslávie na dovolenou. Už se nevrátili. Chtělo to hodně odvahy, ale také odhodlání začít nový život v neznámé zemi. Po všech peripetiích, které odchod samozřejmě přinesl, se ocitli v Austrálii. Jak sám říká, nějaké kontakty tam měl, ale začátky byly hodně krušné. Žena byla hodně dlouho bez jakékoliv práce a on začal

pracovat v restauraci, kterou vedl také bývalý krajan. Vařil a vařil od rána do večera, víkend měl volný jednou za měsíc. Musel uživit celou rodinu a to ani v zemi zaslíbené nebyla jednoduchá záležitost. Postupem času si našla práci i jeho paní a tak se jim začalo více dařit.

V restauraci se mu líbilo, pracovalo tam hodně Čechů, Slováků a Poláků. Takže z počátku žádné komunikační problémy nebyly. Sice se do přímého styku s hosty restaurace nedostal, angličtinu se samozřejmě za pochodu naučit musel. Šlo to dost těžko, protože celý den v práci mluvil rodným jazykem, příležitost stýkat se s domorodci, jak jim říká, moc nebylo.

Bohužel po deseti letech se mu rozpadlo manželství. Žena si našla jiného partnera a odešla s dcerou za ním. Začínal opět od nuly. Změnil bydlení, dokonce asi dvakrát jiného zaměstnavatele, aby se po čase vrátil zpět do stejné restaurace. Pracoval ještě pár let, v roce 1989 po delší nemoci odešel do invalidního důchodu.

V roce 1991 se vrací zpět do rodné země. Měl se kam vrátit, v Brně mu zůstala maminka, žijící sama v menším bytě a tak se k ní nastěhoval. Za pár let mu zemřela a on osaměl. V té době se potkal s kamarádkou z mládí. A nová láska byla na světě. Byt po mamince pronajal a odstěhoval se k nové ženě.

Každý rok v zimním období jezdí za dcerou do Austrálie. V zimě proto, že tam je v tu dobu léto a on české zimy nemusí. Bydlí u dcery, navštěvuje kamarády, pokud ještě žijí a věnuje se vnukům, ze kterých jsou již Australané a v rodné zemi dědečka nikdy nebyli. Jeho důchod její oproti českému mnohem vyšší, proto se může dovolit cestovat. Také jíst zdravěji, než většina starších lidí u nás, kupovat věci, které se mu líbí. Je spokojený se svým prožitým životem. Natrvalo by se už do ciziny nevrátil. Tvrdí, že je mu tady na důchod lépe.

VO1: cítíte se být diskriminován a pokud ano, jakým způsobem?

Určitou diskriminaci vidím v chování mladé generace. Její chování na veřejnosti nejen ke starým je někdy pobuřující a nevhodné. Bydlíme v samém centru města. Večery a noci uprostřed bezohledných mladých lidí a příslušníků jedné menšiny, jsou zdrojem mnoha probdělých nocí. Jednou jsem zkusil protestovat před dveřmi od domu a měl jsem co dělat, abych nedostal do zubů. Titulování starým dědkem, bylo to nejmenší, co jsem se od nich dočkal a další věty nebudu ani vyslovovat. Nevím, jestli to bylo mým věkem. Spíše je jedno koho napadnou. Už se do ničeho nepletu, nemíním přijít k úrazu. Jako starší člověk nemám zapotřebí přicházet do konfliktu, ve kterém neobstojím.

VO2: Má vaše vzdělání vliv na obranu proti diskriminaci proti vaší osobě?

Nad tím se musím zamyslet. To je jistě jasné, že člověk s vyšším vzděláním je chytřejší a má větší rozhled. Ale nejvíc je zkušenost. Životní zkušenost a žít v jiné zemi s jinou kulturou a chováním je největším vkladem do zdolávání překážek. Stáří není moc hezký a je dost bezbranný. Lidi si ke starým dovolují víc, myslí si, že oni staří nebudou, ale já věřím, že každému se jeho chování vrátí. Zase přijde generace, která bude dravější, než je ta co ovládá svět dneska. Ta se bude zřejmě chovat ještě krutěji, než ta dnešní, V tom vidím spravedlnost a odplatu.

VO3: v partnerství se cítíte být ochráněn před diskriminací?

Jsmo s partnerkou stejně staří. Máme za sebou podobný život, prožili jsme společné mládí. To nás sblíží. Zážitky, společní přátelé, společné zájmy nás určitě chrání před světem, který je nám cizí. Rodina nás nediskriminuje, oba dva ji máme daleko. Naštěstí po nás nechtějí finance, jsou na tom dobře. Pravdou je, že se na děti nemůžeme nijak spoléhat. Bydlí v jiných zemích. Až budeme naprosto nemohoucí, tak nepředpokládám, že by se o jednoho, nebo druhého postarali mladí. Holt budu muset někde do pečovatelského domu. To už mám v hlavě srovnané a počítám s tím. Myslím, že mám výhodu našetřených peněz. Tak se nemusím moc strachovat, že bych na takovou pomoc neměl finance. Na stát se spoléhat nemůžu. Dokud budeme na všechno dva, bude život jednodušší. Partnerství je určitou zárukou. Jeden o druhého se může postarat a nečekat na pomoc od cizích. Viděl jsem hodně starých lidí, kteří byli diskriminováni i vlastními dětmi. Děti brali rodičům peníze, nechali je pomalu o hladu a ještě je šikanovali. To je diskriminace nejhrubšího zrna a toho se dočkat nehodlám. Taky doufám, že se nedočkám od vlastního dítěte nebo vnuků nějakého bezpráví. Já se o ně taky nestarám. Nepočítám, že by se o mě chtěli postarat do smrti. A nevdá mně to.

Zhodnocení rozhovoru:

Pan Ivan je svérázný člověk. Možná to bude tím, že více než polovinu produktivního života strávil mimo rodnou zem. Má zkušenosti z ciziny, které má jen málo lidí v jeho věku. Přece jen nebylo tolik možností pracovat a žít v zahraničí. Zdá se, oproti ostatním seniorům, sebevědomější. Určitě má pocit, že hodně zažil a nic ho nemůže překvapit. Je srovnaný s minulostí a je na ni i pyšný. Nynější život se dovede užívat a vypadá spokojeně. Vzhledově vypadá mladší, chodí sportovně oblečený a hovoří plynule. Myslí mu to velice rychle, odpovídá pohotově a má typicky suchý anglický humor. Dokáže být

nekompromisní a prosazuje svůj názor. Což se projevuje nejvíce v kontaktu s partnerkou. Má v rodině hlavní slovo, řídí chod rodiny a rozhoduje o finanční otázce. Žena je přizpůsobivá, její role ji vyhovuje a spolu tvoří sourodý pár. Taky je záviděníhodné, že pan Ivan pro oba dva denně vaří a vymýšlí stále nová jídla v rámci zdravé výživy. Práce mu zůstala koníčkem i dnes.

Dílčí závěr

VO1: jako diskriminační se respondentovi jeví špatné chování mladší generace. Nevidí její respekt, uznávání hodnot a slušného vychování.

VO2: vyšší vzdělání člověka a jeho celkový rozhled je důležitý na boj proti diskriminaci. Nedílnou součástí je také osobní životní zkušenost a poznání rozdílnosti kultur.

VO3: přátelství, lásku, podporu rodiny a dostatek financí zaručuje, dle jeho názoru, správnou kombinaci v obraně před diskriminací.

Rozhovor č. 9

Jméno: Milan

Věk: 75 let

Vzdělání: vyučen

Rodinný stav: ženatý

Typ bydlení: žije ve vlastním třípokojovém bytě ve velkém městě

Pan Milan je v důchodě pět let. Posledních deset let byl spolumajitelem a jednatelem malé stavební firmy, proto pracoval déle, než musel. Ke konci už neměl moc sil na pracovní problémy, tak z firmy odešel a přenechal ji spoluvlastníkům. Je vyučený opravář a celý mladý profesní život strávil opravami střech domů. Pracoval jako izolatér a pokrývač, dokonce strávil pár let v cizině. Tam byl vyslán ze svého zaměstnání, pracoval v různých dělnických profesích. Peněz si vydělal více než doma, proto měl brzy automobil a finance také investoval do přebudování chalupy na venkově. Chalupu zdědil po rodičích. Je to vlastně jeho rodný dům, kam se o víkendech rád vrací.

Manželka je v důchodě delší dobu než pan Milan. Pracovala jako dělnice a vychovali společně dceru a syna. Syn žije v zahraničí a kontakt s ním mají velmi sporadicky. Dokonce ještě neviděli pravnoučata, kterým je 5 a 7 let. S dcerou, která žije s rodinou

mimo město, se vidí minimálně jednou měsíčně. Když byly děti od dcery malé, mnohokrát je oba dva hlídali. Dokonce s nimi vnučka po nějaký čas bydlela ve společné domácnosti. Vztahy mezi generacemi jsou dobré, všichni se mohou na sebe vzájemně spolehnout.

Pan Milan má pár let velké problémy s viděním na jedno oko. Byl na operaci a ta nedopadla dobře. Její následky si už ponese po celý další život. Proto bude muset v tomto roce opustit řízení vozidla, má strach, že by mohl díky špatnému zraku způsobit nehodu. Je z toho hodně smutný. Celý život strávil za volantem a byl schopný se kamkoliv dopravit po vlastní ose. Teď se bude muset spolehnout na dceru, jestli ho někam bude moci zavést. Manželka nikdy auto neřídila, tak nemá na vybranou.

Dny v důchodě se snaží vyplnit smysluplnou prací. Na chalupě má zahradu a také dílnu. V té je někdy zavřený po celý víkend a kutí. Kutilství ho uspokojuje, ale jak dodává, už víc věcí pokazí, než spraví. Kvůli zhoršenému zraku nemůže číst, tak jeho zábavou je rádio a televize. Dříve přečetl hodně knih a hlavně každodenně noviny, teď mu čtení chybí. Jak poznamenává, musel se kvůli zdravotnímu stavu vzdát více aktivit. Nemůže jezdit na kole, řezat stromy motorovou pilou a jiné práce, které by mu způsobily otřesy, a trpělo by nemocné oko. S ostatními omezeními, jako je jsou horší pohyblivost a cukrovka se naučil žít a nemá s nimi takové problémy. Fyzické potíže se vždy odrazí na zhoršeném psychickém stavu a to nechce dopustit. Snaží si udržet mladistvého ducha. Na svůj věk má velmi vypracovanou postavu a vypadá celkově mladší. Nenosí brýle, protože mu na jeho oční vadu nepomáhají.

VO1: pociťujete diskriminaci nějakého druhu?

Zdravotní určitě ano. Vím, že si nemůžu stěžovat. V mém věku jsou na tom jiní daleko hůře. Mám kolem sebe hodně vrstevníků, kteří se stali nesoběstačnými. Tomu se bráním, nechci zůstat někomu na obtíž. Měl jsem pocit diskriminace v zdravotnickém zařízení před lety. Když se operace oka nepodařila, neměl jsem šanci se kamkoliv obrátit pro pomoc a radu, jak vzniklou situaci řešit. Bylo mi sděleno, že už stejně žádný jiný lékař nevrátí stav k normálu. Neustále mě lékaři tvrdil, že se to stává a on za nic nemůže. Mám se s tím smířit, ale je to dost těžké, vyčítám si, že jsem se nechal operovat v onom zařízení a oním lékařem. Co nadělám. Diskriminaci jsem také zažil v období po padesátce. V té době jsem se chtěl zaměstnat kvůli důchodu. Ale žádné odpovídající zaměstnání, mimo práce pojišťovák, jsem nesehnal. Když jsem uvedl, jaký má věk, nikdy jsem nedostal zpětnou reakci. Začal jsem pátrat u zaměstnavatelů, proč jsem práci nedostal. Vždy operovali

tvrzením, že jsou mladý kolektiv. Vlastně to byla věková diskriminace. Ale ta je v dnešní době naprostou samozřejmostí všude v naší zemi. Dotýká se i mladších lidí než padesátníků, prostě bez známosti pořádné zaměstnání neseženete.

VO2: máte pocit, že dosažené vzdělání pomůže člověku, aby diskriminačnímu chování dokázal lépe čelit?

Copak jsou nějaké školy, kde by se učilo jak se bránit? To nevím. Já jsem se nikdy neučil, co mám dělat proti špatnému chování od druhých. To mě snad naučili rodiče, jak se bránit selským rozumem. Podle mého názoru žádné školy a teorie nepomůžou člověku v praxi. Když se dostanete pod vliv zlého člověka, který to s vámi myslí špatně a chce vám ublížit, jak si vzpomenete na nějakou poučku? Jste v tu chvíli odkázáni jen sami na sebe a na vůli se začít nějak bránit. V televizi je k vidění mnoho starých lidí, kteří se stali obětmi nějaké formy diskriminace. A jen se to natočí a málokdo jim potom pomůže. Neděje se nic a pořád dokola ti stejní lidé přemýšlí a konají hrůzné činy. Vždyť staří lidé jsou snadnou obětí pro všechny podnikavce, co hlavně chtějí vytahovat peníze a dostat seniory na dno. A takový dědek nebo babka jsou naprosto bezbranní a zoufalí, ještě si pak kladou za vinu, že si za to jak se napálili, můžou sami. To je realita dnešního světa a moci peněz. Peníze vládnou a lidé se neštítí cokoliv podniknout pro jejich získání. Dříve to tak nebylo. Myslím, že respekt vůči starší generaci byl. Dnes se mně zdá, že jsme všichni staří obtížní pro společnost. Celý život jsem pracoval a dost těžce, odváděl daně a dnes abych se snad styděl, že mám důchod. Nepřijde mě to normální.

VO3: myslíte si, že v manželství a s podporou rodiny, je obrana proti diskriminaci jednodušší?

Nemám ten pocit. Pokud se dostanu v nemocnici nebo od nějakých podvodníků do svého znevýhodnění, nebudu do toho zatahovat rodinu. Ještě by se mně vysmáli, že jsem někomu naletěl. Po celý život jsem působil, chtěl tak působit, že na všechno stačím sám. Cítil jsem se oporou pro druhé a hlavně pro svoji ženu. Ta si celkem nikdy nedokázala poradit s většími problémy a tak jsem ji vodil za ručičku. Někdy mě to hodně deprimovalo. Ptala se na každou maličkost a po mně chtěla řešení. Tak jsem si na to zvykl a spoléhat jsem se naučil pouze sám na sebe. Tak to asi přetrvává i ve stáří a řeším vše sám. Že by mně žena poradila s diskriminací, si nemyslím. Ta by se rozbrečela a volala dceři. Raději mlčím a nikomu nic neříkám. Vyřešit to musím sám.

Zhodnocení rozhovoru

Pan Milan je pohotový a pohodový člověk. Rád si povídá, je na něm znát zájem i pochopení kladených otázek. Prožil život, tak jak uměl nejlépe, necítí zášť nebo nedůvěru, ale je obezřetný a připravený postarat se o sebe i ženu co nejdéle a nejlépe. Tak jako každého v jeho věku ho trápí zdravotní problémy. Snaží se jim nepodléhat a stále aktivně bojovat se životem a s problémy stárnutí. Dříve byl určitě akční člověk, zvyklý pracovat, vytvářet sobě a rodině dobré zázemí a finančně je zabezpečit. Finanční problémy nemá, aspoň ne takového rázu, který by ohrožoval chod domácnosti a jeho potřeby. Je poznat, že se dovede s těžkostmi stárnutí nejen smířit, ale dokonce jim aktivně čelit.

Dílčí závěr

VO1: respondent se cítí ohrožen zdravotní péčí ve stáří a vlastní nemocností. Diskriminační chování zažil v pracovním prostředí. Týkala se věku, zaměstnavatelé nechtěli akceptovat zkušenosti. Dávali přednost mladším uchazečům.

VO2: školství a vzdělání člověka nepovažuje za adekvátní způsob ochrany proti diskriminaci. Nevhodné prezentování seniorů, důraz na zvrácený hodnotový systém ve společnosti a nevšímavost většinové společnosti, jsou hlavními důvody diskriminace.

VO3: rodinou podporu nemá za stěžejní v obraně proti diskriminačnímu chování. Důraz klade na samotného jedince a jeho sílu bojovat.

Rozhovor č. 10

Jméno: Karel

Věk: 74 let

Vzdělání: vyučen

Rodinný stav: vdovec

Typ bydlení: žije ve vlastním dvoupokojovém bytě ve velkém městě

Pan Karel pracoval v dělnické profesi. Opravoval střechy domů, lezl na komíny, aby je celé spravil nebo zhotovil nové. Na střechy vytahoval ze země těžké butanové láhve, nářadí. Není co divit, že má ve svém věku velké problémy s pohybovým aparátem. Každý

den spolýká spoustu léků, o kterých už ani neví, na co působí. Ale na to si údajně tak nestěžuje, jako na svůj soukromý život, Ten je podle něho strašně nudný, jednotvárný a bez vzrušení. Chtěl by mít kolem sebe rodinu, přátele, někoho s kým by mohl promluvit a sdílet život jako takový. Vychoval s manželkou jediného syna, ten pracuje v zahraničí a domů jezdí jednou za půl roku. Protože neovládá žádné informační technologie, je odkázaný jen na jeho zavolání na pevnou linku telefonu. Syn není ženatý, údajně má v cizině přítelkyni a tu pan Karel nezná. Myslí si, že vnoučat se už nedožije a ani nepředpokládá návrat syna do naší země. Cítí se osamělý. Kamarádi z práce nežijí, ženy co zná, zájem nemají. Tak si jen představuje, jakým směrem by se jeho život ubíral, pokud by žena nezemřela.

Celé dny polehává u televizní obrazovky, občas jde na nákup a občas si něco uvaří. Na čtení nikdy moc nebyl a teď by na písma ani neviděl. Tak prý není co řešit. Nějak to už dožije. Jeho fyzický vzhled působí dojmem silného člověka, je vysoké postavy, má pěkné rysy v obličeji a mimořádnou mimiku.

VO1: pociťujete jakoukoliv formu diskriminace?

Ne, ze svého okolí diskriminaci nevnímám. Nemám problémy se sousedy, protože se s nimi nestýkám, nemám problémy u lékařů, protože je moc nevyhledávám. O politiku a dění v obci se nezajímám. Stejně bych se jenom stresoval a to už mně není potřeba v tomto věku. Diskriminuji se asi sám. Okolní svět jde kolem mne a já ho vlastně ani nevnímám. Důchod mě stačí pokrýt potřeby, a pokud se něco porouchá, nebo zničí, celkem spoléhám na syna. Když přijede jednou za čas, tak něco koupí, opraví a tak. Ví, že já se už k ničemu nehrnu, mám pocit, že bych to neuměl a nezařídil tak dobře, jako před lety.

VO2: Pomůže vzdělání lépe zvládnout diskriminaci?

To si vůbec nemyslím. Lidí jsou různí a ti co se uměli bránit před lety, tak se umí bránit dnes. Pokud se člověk naučí žít s vlky, tak s nimi žije a převezme jejich vzorce chování. Jeden na druhého pořád jenom nadává, stále slyším jen debaty v televizi, které nikam nevedou a nejsou pro nás v ničem přínosné. A to myslím, že nejsou přínosné ani pro ty, co mají ještě život před sebou, ne jako já. Nechtěl bych být v dnešní době mladý. Nechtěl bych bojovat o své místo v práci, bát se jestli dostanu mzdu, anebo jestli budu mít vůbec nárok na důchod. Kam se podívám, tak nezáleží na vzdělání a na tom, co člověk umí, ale kolik má kamarádů na správných místech. Koncem mé pracovní aktivity před mnoha lety, jsem byl mnohokrát svědkem diskriminace ze strany zaměstnavatele. Soukromník, u kterého jsem

pracoval, neustále hledal klíčky, jak obejít zákon, jak nedat lidem peníze, jak práci co nejvíce odfláknout. Ale takové chování je v naší společnosti normální a jako diskriminace se určitě neposuzuje.

VO3: Pokud byste ještě žil v manželství, měl oporu v dětech, byla by obrana proti diskriminačnímu chování účinnější?

Nebyla. Co by zmožila rodina, manželka, nebo děti v boji proti moci? Jak se dá bojovat a bránit proti něčemu, co společnost toleruje a sama podporuje?? Všude čtete – práce v mladém kolektivu, umíš pracovat s technologiemi, umíš cizí jazyky? Neumím. Takže bych byl bez dobře placené práce. A špatně placená a tvrdá práce je v každé společnosti. Ta taky musí na někoho zbyť. Jsem rád, že se toho všeho nemusím účastnit a tečka.

Zhodnocení rozhovoru

Pan Karel působí rezignovaným dojmem, ale při otázkách na celospolečenské dění, se dokáže rozčítit. Takže slovům o vlastním nezájmu na život kolem sebe, je těžké uvěřit. Určitě, pokud by musel, dokázal by se postarat sám o sebe a proti diskriminaci by bojoval. Jen mu už asi nezbývá tolik nadšení, duševní a tělesné síly, a proto raději zalezl do vlastní ulity a život žije samotářským způsobem. Předstírá, že nic nemusí a vlastně ani nechce. Sice se snažil odpovídat co nejlépe, ale bylo na něm vidět, že se těší na můj odchod z jeho života. Každá další otázka už byla zbytečná. Zůstala by bez odpovědi.

Dílčí závěr

VO1: respondent nevnímá diskriminaci ze společnosti ani ze svého nynějšího postavení důchodce. Diskriminaci zažil v pracovním životě od svého zaměstnavatele.

VO2: nemyslí si, že vzdělání dá člověku větší možnost obrany. Veškeré debaty a hodnocení diskriminace ve sdělovacích prostředcích, považuje za zbytečné a nic neřešící.

VO3: oporu v rodině nemá a myslí si, že by ji z této strany nečekal.

5 ANALÝZA A INTERPRETACE DAT

Analýza kvalitativních dat musí být interpretována v souladu s cílem zkoumané problematiky a výzkumných otázek. Výzkumné otázky musí být dostatečně obsáhlé a musí být formulovány ve větě tázací.

„Při kvalitativní analýze a interpretaci jde o systematické nenumerické organizování dat s cílem odhalit témata, pravidelnosti, datové konfigurace, formy, kvality, vztahy.“ (Hendl, 2008, s. 223)

5.1 Výběr respondentů, vedení rozhovorů

Soubor respondentů byl vybrán cíleně na základě několika požadavků. Prvním požadavkem byla věková hranice 70 a více let. Druhým požadavkem bylo samostatné bydlení seniora a to buď osamoceně, nebo společně s rodinou. Třetím požadavkem bylo rozdílné vzdělání respondentů a proporcionální rozdělení mužů a žen. Vzorek čítá celkem 10 seniorů, 5 žen a 5 mužů. Rozhovory se uskutečnily v domácnosti respondenta, s respektováním jeho anonymity a svobodné vůle při odpovědi. Odpovědi na výzkumné otázky byly zaznamenány na papír a poté formou doslovných citací uvedeny v diplomové práci. Sběr dat se uskutečnil v období ledna až března roku 2015.

5.2 Vyhodnocení výzkumných otázek

VO1: cítí se ženy seniorky být více diskriminovány než muži senioři?

Výzkumná otázka byla predikována na základě vnějšího pozorování chování seniorské populace. Ženy se jeví jako méně odolné před negativními vlivy společnosti, jako je násilnické chování, předsudky a menší fyzická zdatnost. Tato otázka nebyla samotnými ženami potvrzena, ženy nepocítují genderovou diskriminaci.

VO2: vede vyšší vzdělání seniorů k větší schopnosti diskriminaci čelit?

Výzkumná otázka nebyla verifikována. Většina dotázaných seniorů sice vzdělání a celkové vzdělanosti člověka přisuzuje velkou váhu, ale ke schopnosti větší obrany před diskriminací není významným činitelem. Větší důraz senioři kladou na připravenost, osobní statečnost, zkušenost a oporu v rodině a společnosti. Mezi diskriminační jevy, které se seniora dotýkají, uvádějí zhoršený nebo špatný zdravotní stav. Tento stav spojený s nemocemi je příčinou hodnocení vlastního života a menší schopnosti uplatnění ve společnosti.

VO3: jsou senioři, žijící ve společné domácnosti s rodinou, lépe chráněni před diskriminací přicházející z venkovního prostředí?

Výzkumná otázka byla potvrzena. Většina seniorů žijících v partnerství má pocit sounáležitosti, opory a provázanosti s partnerem. Větší část z nich hodnotí sebe sama jako významného činitele v této oblasti. Toho co sám dokáže bojovat proti diskriminačnímu chování a ochránit své blízké. U obou pohlaví žijících osamoceně, bez podpory manžela, nebo partnera, je znát nejen absence sociálních kontaktů, ale i finančních prostředků. Osamocený senior má v naší společnosti větší problémy s hrazením svých výdajů.

Hlavním cílem výzkumu bylo zjištění, jakým způsobem se cítí být senioři diskriminováni. Na základě rozhovorů i kladených výzkumných otázek bylo v souhrnu potvrzeno, že senioři pociťují vědomě či nevědomě, znevýhodnění své osoby v několika oblastech. Mezi tyto oblasti patří zejména:

- ohroženost z hlediska zdravotního stavu,
- nedostatečnost příjmů z důchodového systému,
- nezájem rodiny a nedostatek sociálních vazeb,
- negativní chování většinové společnosti vůči starší generaci.

Vzhledem k poznatkům zjištěným z rozhovorů se starší generací bylo vyzorováno několik hlavních úkolů pro společnost i jednotlivce:

- minimalizovat negativní postoje společnosti ke stárnutí a generaci seniorů,
- zdůrazňovat občanský přínos starších lidí ve společnosti,
- chránit seniory před psychickým a fyzickým tlakem,
- podporovat rodinné vazby a sounáležitost mezi generacemi,
- zajistit dostatek kvalitní zdravotní péče,
- podporovat komunální a komunitní složky v místě bydliště seniorů a jejich provázanost se společenským životem.

Hlavním úkolem sociální pedagogiky je nejen poskytovat radu, ale i podporu a vlastní nezištnou pomoc generaci starších lidí.

ZÁVĚR

Téma diplomové práce, vztahující se k faktu diskriminace ve stáří, je diskutovaným a ne zcela vyřešeným problémem všech společností současnosti. Nedílnou součástí by měla být a je sociální pedagogika jako stěžejní obor působnosti.

Stáří se opravdu nevyhne žádnému z nás, pokud máme to štěstí, že nezemřeme dříve. Trendem současné společnosti je upřednostňovat mládí, zaměřovat se na výkon, flexibilitu a úspěch. Přesto není možné staré lidi přehlížet, odsouvat je na okraj společnosti, vidět je jako přítěž. I mladý člověk může potřebovat v období nemoci pomoc druhých, může se stát závislým, a to někdy i doživotně.

Teoretická část práce čerpá z poznatků odborné literatury. Cílem bylo popsat celé spektrum vědomostí o stárnutí, stáří, o diskriminačním chování vůči seniorům, paradigmatických moderní doby, popsat věkovou nerovnost. Charakterizovat ekonomické a sociální aspekty stárnutí a podporu různých programů na ochranu kvalitního života starší generace.

Praktická část, zpracovaná formou polostrukturovaného rozhovoru s cíleně vybranou skupinou respondentů, obsahuje odpovědi na tři základní otázky. První otázka se týkala zjištění, zda se dotyčný senior cítí být diskriminován. Jestli existuje rozdíl v chápání diskriminace u žen a mužů. Diskriminace je u každého z nich chápána odlišně na základě prožité skutečnosti. Druhá otázka směřovala na vliv dosaženého vzdělání jako činitele lepší schopnosti obrany proti jakékoliv formě diskriminačního chování od druhých lidí a celé společnosti. Prokázalo se, že vzdělání se nejvíce tím největším činitelem v pokusu odrazit diskriminační chování. Třetí otázka měla objasnit, jakým způsobem a zda senior, který má podporu v rodině, v partnerovi, dětech či příbuzných, může diskriminaci odvrátit anebo ji vůbec nezažít. Zde se zcela logicky projevila důležitost prostředí, dobrých mezigeneračních vztahů a emočních vazeb v rodině.

Proto se jeví jako důležitá podpora společnosti dokázat spojit život všech generací. Tím není myšleno tísňení se v jednom malém obydlí, ale schopnost a snaha postarat se o naše rodiče a prarodiče tak, aby nestrávili zbytek života mimo dosah rodiny. Žádný člověk si nepřeje zůstat osamělý, daleko od svých dětí a odkázaný na pomoc cizích osob. Velice potřebná je snaha a podpora státu a komunitních složek, které dokáží co nejlépe a nejdéle udržet seniorskou populaci soběstačnou a autonomní. Zvyšovat kvalitu života stárnoucí generace jak na poli zdravotních služeb, tak i v oblasti sociální a etické úrovně.

Závěr práce vychází ze všech poznatků části teoretické a praktické.

Sociální pedagogika se musí více zaměřit na problémy mezigeneračního soužití, informovanosti dětí a mládeže o problematice starších lidí ve společnosti, podporovat toleranci vůči nim. Není nic cennějšího než to, když babička a dědeček povídají vnoučatům o svém životě, dávají rady a ponaučení a je z nich cítit moudrost prožitého života. Jedná se o oboustranné obohacení prožívání běžného i svátečního dne života člověka. Proto by měla rodina být prvním činitelem ve výchově a úctě k rodičům, prarodičům a všem starým lidem. Tradiční společnost tyto hodnoty nejen uznávala, ale i plnila. Dnešní postmoderní společnost, jakoby zapomínala na tradiční hodnoty mezilidských vztahů, na jejich emoční a sociální důležitost pro každého jednotlivce. Bude potřeba vrátit se do minulosti a navázat na moudrost a zkušenost našich předků.

Zároveň je potřebná podpora mechanismů, které dokáží udržet seniory co nejdéle soběstačné. Jejich autonomie, dobrý zdravotní stav a optimistický pohled na život, by měl být úkolem nejen pro rodinu, ale pro celou společnost. Společnost by měla podporovat plnohodnotný život starších občanů. Dbát na poskytování zdravotní péče, empatický a vlídný přístup všech zainteresovaných pracovníků. Pomáhat, vnímat potřeby seniorů v oblasti emocionální, sociální, utvrzovat je o jejich potřebnosti pro život společnosti.

Z hlediska sociálně pedagogického působení, je nesmírně důležitá propojenost mezi generacemi. Kontakt dětí, mladých lidí ve školách s generací babiček a dědečků, je prospěšný pro oba tábory. Mladí mohou přinést do života seniorů radost, energii a pocit vlastní důležitosti. Naopak staří mohou předávat životní zkušenosti, poznatky a informace o minulých dobách. Nabídnout jim pohled do života, který mladé generace již nemá možnost zažít.

Nezbytná a potřebná je i informovanost v multimediálním světě. Předkládat lidem obraz stárnutí a stáří pozitivně s důrazem na jeho specifika. Staří lidé odvedli svůj podíl na chodu společnosti, přispěli k jejímu vývoji. Vychovali budoucí generace a mají plné právo radovat se z úspěchů a výtěžků společnosti. V období jejich menší soběstačnosti a větších problémů se zdravím, je podpora okolí i státních institucí naprosto samozřejmou složkou života společnosti.

Celospolečensky se začíná rýsovat větší snaha o vylepšení situace v seniorské generaci. Objevují se iniciativy, které se snaží ochránit staré lidi před negativními postoji ostatních. Poskytují pomoc, podporu a radu, jakým způsobem se chránit před diskriminací

přicházející nejen z rodinného prostředí, ale i z okolního světa. Vzájemná solidarita, láska, pochopení, úcta a pomoc starším lidem musí být nedílnou součástí našeho života.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- BENEŠ, Milan. 2008. *Andragogika*. Praha: Grada Publishing. 136 s.
ISBN 978-80-247-2580-2.
- BENEŠ, Milan. 2001. *Andragogika, filozofie – věda*. Praha: Eurolex Bohemia. 122 s.
ISBN 80-86432-03-03.
- BOBEK, Milan. PENIŠKA, Petr. 2008. *Práce s lidmi*. Brno: NC Publishing. 288 s.
ISBN 978-80-903858-2-5.
- BOUDA, Petr. 2011. *Nepřímá diskriminace*. Brno: Masarykova univerzita. 274 s.
ISBN 978-80-210-5679-4.
- ČEVELA, Rostislav a kolektiv. 2014. *Sociální gerontologie, východiska ke zdravotní politice a podpoře zdraví ve stáří*. Praha: Grada Publishing. 238 s.
ISBN 978-80-247-4544-2.
- ČICH, Ondřej a kolektiv. 2011. *Domácí násilí z pohledu pracovníků v oblasti sociálních služeb*. České Budějovice: THEIA-občanské sdružení. 140 s. ISBN 978-80-904854-0-2.
- DISMAN, Miroslav. 2007. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Praha: Karolinum. 374 s.
ISBN 978-80-246-0149-7.
- DOČKAL, Jan. 2008. *Člověk v současném světě*. Středokluky: vydal Zdeněk Susa. 158 s.
ISBN 978-80-86057-53-8.
- DUKOVÁ, Ivana. DUKA, Martin, KOHOUTOVÁ, Ivanka. 2013. *Sociální politika*. Praha: Grada Publishing. 200 s. ISBN 978-80-247-3880-2.
- GREGOR, Ota. 1983. *Stárnout je kumšt*. Praha: Olympia. 136 s. ISBN 27-005-83.
- GJURIČOVÁ, Šárka. KUBIČKA, Jiří. 2003. *Rodinná terapie, systematické a narativní přístupy*. Praha: Grada Publishing. 184 s. ISBN 80-247-0415-3.
- GRÜSS, Peter. 2009. *Perspektivy stárnutí*. Praha: Portál. s. 224. ISBN 978-80-7367-605-6.
- HAMILTON, Stuart, Ian. 1999. *Psychologie stárnutí*. Praha: Portál. 319 s.
ISBN 80-7178-274-2.
- HARTL, Pavel. HARTLOVÁ, Helena. 2000. *Psychologický slovník*. Praha: Portál. 774 s.
ISBN 80-7178-303-X.

- HAŠKOVCOVÁ, Helena. 2012. *Sociální gerontologie aneb Senioři mezi námi*. Praha: Galén. 194 s. ISBN 978-80-7262-900-8.
- HAŠKOVCOVÁ, Helena. 1990. *Fenomén stáří*. Praha: Panorama. 416 s. ISBN 80-7038-158-2.
- HENDL, Jan. 2008. *Kvalitativní výzkum: Základní teorie, metody a aplikace*. 2. vydání. Praha: Portál. 408 s. ISBN 978-80-7367-485-4.
- HORA, Ondřej. SUCHANEC, Miroslav. ŽIŽLAVSKÝ, Martin. 2014. *Evaulační výzkum*. Brno: Masarykova univerzita. 112 s. ISBN 978-80-210-6886-5.
- HROZENSKÁ, Martina. DVOŘÁČKOVÁ, Dagmar. 2013. *Sociální péče o seniory*. Praha: Grada Publishing. 192 s. ISBN 978-80-247-4139-0.
- JUROVÁ, Jarmila. 2012. *Sociální spravedlnost podla Johna Rawlsa*. Boskovice: ALBERT. 163 s. ISBN 978-80-7326-210-5.
- KAHOUN, Vilém a kolektiv. 2009. *Sociální zabezpečení*. Praha: TRITON. 445 s. ISBN 978-80-7387-346-2.
- KALVACH, Zdeněk a kolektiv. 1997. *Gerontologie obecná a aplikovaná*. Praha: Karolinum. 193 s. ISBN 80-7184-366-0.
- KOLEKTIV autorů. 2006. *Domácí násilí – násilí na mužích a seniorech*. Praha: Triton. 108 s. ISBN 80-7254-916-6.
- KELLER, Jan. 2011. *Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme*. Praha: SLON. 197 s. ISBN 978-80-7419-059-9.
- KELLER, Jan. 2009. *Soumrak sociálního státu*. Praha: SLON. 158 s. ISBN 978-80-7419-017-9.
- KREBS, Vojtěch a kolektiv. 1997. *Sociální politika*. Praha: CODEX Bohemia. 327 s. ISBN 80-85963-33-7.
- KŘIVOHLAVÝ, Jaro. 2011. *Stárnutí z pohledu pozitivní psychologie, možnosti, které čekají*. Praha: Grada Publishing. 144 s. ISBN 978-80-247-3604-4.
- MAGISTRÁT města Brna. Odbor sociální péče. 2013. *3. komunitní plán sociálních služeb města Brna pro období 2013-15*.

- MÜHLPACHR, Pavel, BARGEL, Miroslav. 2011. *Senioři z pohledu sociální pedagogiky*. Brno: IMS. 146 s. ISBN 978-80-87182-21-5.
- MÜHLPACHR, Pavel. 2004. *Gerontopedagogika*. Brno: Masarykova univerzita. 203 s. ISBN 80-210-3345-2.
- MÜHLPACHR, Pavel. 2005. *Schola gerontologica*. Brno: Masarykova univerzita. 314 s. ISBN 80-210-3838-1.
- PICHAUD, Clement. THAREANOVÁ, Isabelle. 1998. *Soužití se staršími lidmi*. Praha: Portál. 156 s. ISBN 80-7178-184-3.
- KRHUTOVÁ, Lenka a kolektiv. 2013. *Privatizace v sociálních službách pro seniory*. Ostrava: Ostravská univerzita. 124 s. ISBN 978-80-7326-231-0.
- LUSSO, Cesari, Vittoria. 2011. *Prarodiče, rodiče a vnoučata. O emočních, vztahových, a komunikačních úskalích*. Praha: Portál. 112 s. ISBN 978-80-262-0003-1.
- PIDRMAN, Vladimír. KOLIBÁŠ, Eduard. 2005. *Změny jednání seniorů*. Praha: Galen. 189 s. ISBN 80-7262-363-X.
- POKORNÁ, Andrea, 2010. *Komunikace se seniory*. Praha: Grada Publishing. 203 s. ISBN 978-80-247-3271-8.
- RABUŠIC, Ladislav. 1997. *Česká společnost a senioři. Sociální, ekonomické a politické aspekty demografického stárnutí české společnosti*. Brno: Masarykova univerzita. 189 s. ISBN 80-210-1729-5.
- SÝKOROVÁ, Dana. 2007. *Autonomie ve stáří, kapitoly z gerontosociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství. 284 s. ISBN 978-80-86429-62-5.
- ŠVANCARA, Josef. 1983. *Psychologie stárnutí a stáří*. Praha: SPN. 111 s. ISBN 17-097-83.
- TÁNSKÁ, Nataša. 2001. *Proč jdeme mladým na nervy*. Praha: MOTTO, 125 s. ISBN 80-7246-098-6.
- TOŠNEROVÁ, Tamara. 2009. *Jak si vychutnat seniorská léta*. Praha: Computer Press. 239 s. ISBN 978-80-251-2104-7.
- TOŠNEROVÁ, Tamara. 2002. *Špatné zacházení se seniory a násilí v rodině*. Praha: Ústav lékařské etiky LF UK. 60 s.

THELENOVÁ, Kateřina. 2010. *Vybrané kapitoly ze sociální gerontologie*. Liberec: Technická univerzita. 123 s. ISBN 978-80-7372-582-2.

TVAROH, František. 1983. *Všichni stárneme*. Praha: Avicenum. 252 s. 08-010-83

VÁGNEROVÁ, Marie. 2007. *Vývojová psychologie, dospělost a stáří*. Praha: UK nakladatelství Karolinum. 461 s. ISBN 978-80-246-1318-5.

VÁGNEROVÁ, Marie. 2010. *Psychologie osobnosti*. Praha: Karolinum. 467 s. ISBN 978-80-246-1832-6.

VIDOVIČOVÁ, Lucie. 2008. *Stárnutí, věk a diskriminace – nové souvislosti*. Brno: Masarykova univerzita. 160 s. ISBN 978-80-210-4627-6.

VIDOVIČOVÁ, Lucie a kolektiv. 2013. *Stáří ve městě, město v životě seniorů*. Praha: SLON v koedici s MU, Praha a Brno. 371 s. ISBN 978-80-7419-141-1.

Elektronické zdroje

Antidiskriminační zákon č. 198/2009 Sb. Dostupné z <http://www.mvrcz/soubor/sv058-09/Pdf.aspx>

Diskriminace /online www.ochrance.cz/diskriminace/ |citováno 2015-02-24|

MSPV.CZ, *Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013-2017* |citováno 2015-10-18|

Dostupné z <http://www.mps.cz/files/clanky/20851/NAP/311284.pdf>

Insomnia.cz, dostupné z www.insomnia.cz/4_8.pdf. Zpráva z výzkumu: Názory a postoje české populace k seniorům. SAK, KOLESÁROVÁ, |citováno 2015-10-28|

NAP podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 – 2017, dostupné z <http://www.koaliceprozdravi.cz/soubor/zivot-duchodcu-v-cr-mps/>

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

aj.	a jiné
apod.	a podobně
atd.	a tak dále
č.	číslo
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
s.	strana
Sb.	Sbírka zákonů
tj.	to je
tzv.	tak zvaný
VO1 – VO3	výzkumné otázky 1-3
WHO	World health organization – Světová zdravotnická organizace

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Výzkumný vzorek.....	46
---------------------------------	----